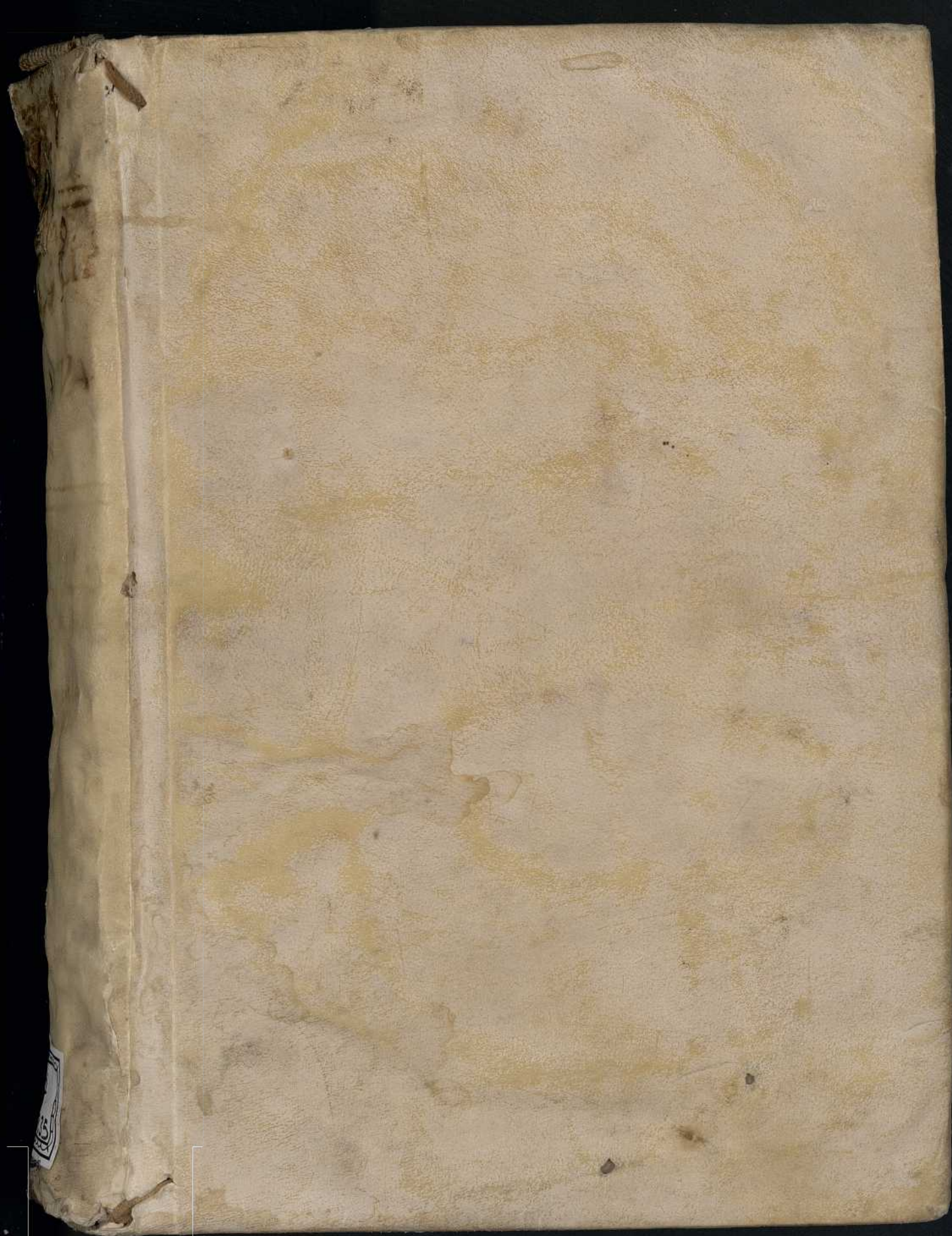

THE
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF
TORONTO

~~16 to 23~~

16 to 23

2	
3	
4	22
5	
6	235

8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

~~16 to 23~~

16 to 23

Biblioteca (Biblioteca)
GRANADA
Sala A
Fondo 32
Tabla
Número 335

ANNE O REX LEGUM.

(2)

I V S T I L I P S I
A D L I B R O S
P O L I T I C O R V M
N O T Æ,
E T
D E V N A R E L I G I O N E
L I B E R.

Aucta omnia & innouata.

A N T V E R P I Æ,
E X O F F I C I N A P L A N T I N I A N A,
A p u d I o a n n e m M o r e t u m.
C I O . I O C . I V .

Cum Privilegiis Casareo & Regio.

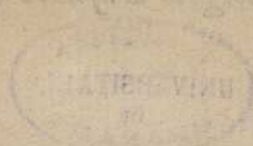
IVS TIT LIPS
AD LIBROS
POLITICORVM

NOTA
IT
DE VNA RELIGIONE
LIBER

Anglicana & innouata.

LIBER
DE OFFICII PLACITARI
Abbas Monasterii
C. C. L. C. IV.

x 1788973

REVERENDO ET AMPLISSIMO³
P R A E S V L I
IOHANNI SARACENO
ABBATI VEDASTINO,
ET A C O N S I L I I S
S T A T V S B E L G I C I .

NOTAS quas vides, & adiunctum *De
vnâ religione* librum, aucta hæc
variè aut innouata, tibi datum dica-
tumque imus, Amplissime Præsul:
atque intimo meo voto, vtinam ma-
ius aliquod aut speciosius munus! Certè merebaris,
& impensè ego volebam. sed quid est? aliud præ
manu nunc non erat, & differre diutiùs professio-
nem huius æris alieni, pudor meus & ingenuus ani-
mus recusabant. Tu ille es, cuius beneficia à qua-
driennio iam in me summa: qui aduenientem in
amicitiam tuam admisisti, aut potiùs aduocasti;
fontem benignitatis tuæ vltro referasti, & verè fon-
tem: ita largiter & perenniter in me fluxit. Nec in
me tantùm. publica & testata beneficia tua sunt in
omnes, quibus commendatio aut insigne aliquod
est Religionis, Virtutis, aut Doctrinæ. Enimuerò sa-
cra si intuear, quis magis ea defendit, ornauit, am-
pliauit? Aræ & templa vetera instaurata, aut noua
instituta, tui operis sunt; tui, religiosorum cætus cor-
recti, aucti, propagati, & vno verbo, omnes pietatis

veræ, id est antiquæ, mystæ aut cultores, te habent decus, subsidium, portum. Quid aliæ virtutes? simile. & cùm nullâ in re minus ratio constare tibi videatur quàm in donando, mirâ prudentiâ domesticâ tuâ aut parcimoniâ fit, vt supersit semper quod dones. Nec ista in gratiam aut gloriam. Deo soli & vsibus humanis imputas: & fructum beneficij vnum censes, fecisse. Vt stellæ in cælo lucent, hoc tantum vt luceant: sic tu naturâ & inclinatione beneficus, sine aliâ affectatione aut aspectu. O rarum mirum-que virum! & in litteris magis hoc lubet diffundere, id est, in re nostrâ. Quis earum titulum in Belgicâ sibi inscripsit, & te Patronum non ascripsit? rarus: cùm etiam eos qui colorem & speciem earum habent, iuues. De Nicolao Quinto, egregio inter Pontifices, fama tenuit, cùm sermo aliquando esset, de Musicis litteratisque viris, & diceret quispiam, *Poëtas aliquot bonos Romæ esse. Non credo, illum subiecisse: cur enim ad me non veniant, qui etiam malis pateo?* Magni, sed & candidi animi vox. quâ significabat, non compotes solum optimarum artium, sed & candidatos à se diligi: & in iis demerendis munerandisque decipi se, etsi non deceptum. Excitabat scilicet ita alios: & ad rem magis inuitabat, cùm & spem viderent honorari. Simile in te est: & quisquis nomen hoc litterarum habet, velamenta & infulas, vt sic dicam, præfert, quibus apud te exoret. Ah vtinam in hac & aliâ virtute tibi similes, qui gradu similes! quorum aliqui (plerique nolo dicere) in illâ altitudine, nil nisi alti sunt: & vt cupressi,

5

cupressi, cetera steriles, præter speciem nihil habent.
At verò in te laudanda etiam alia. hoc imprimis,
quòd curas tuas à singulis ad publica etiam profers:
& patriam consiliis & prudentiâ opportunè iuuas.
En tenebras & confusionem temporum; tempesta-
tem in mari, in terrâ; bella pro religione, pro impe-
rio; dissidia cum veris hostibus, cum ciuibus; & om-
nia sic turbata aut desperata, vt pars consilij cen-
seatur, consiliis non se miscere. Sed tu is obuiam,
& in quiete aut subductione aliorum, manum ad
clauum porrigis: porrigis dico, sed aduocatus. Ille,
ille Rex post hominum memoriam Optimus Ma-
ximus, bona tua vidit, cùm te coram vidit: illam di-
gnitatem corporis, eloquium oris, animi pruden-
tiam: & statim in sanctius illud consilium, quod
rerum statusque vocant, adsciuit. Quàm iudicio
hoc fecerit, iudicia omnium consentiunt. qui te mi-
rantur, vt Numam aliquem aut Lycurgum, sacris
humanisque rebus, pacis belli que artibus, mixtum
& idoneum: & in duplici munere, feliciter & indu-
striè omnia, sic vt in vno alius, obeuntem. Maacte
his virtutibus PRÆSVL, & aliis, quas fileo: quia
iam nunc grauari te sentio hos sermones. in quos
nec me dedissem, nisi quia publicè interest, aliquod
virtutibus præmium, aut præconium saltem esse: &
ne iis sit tantùm ex conscientia merces. Tu meum
animum, quod præcipuè volebam, vides. tuum
nunc & postea; etiam tunc, credo, cùm auulsus ab
hoc corpore in æternis illis locis erit. Quæso vt ita
censeas, & eius obnoxij addictique testes, ac velut

obsides, hos libellos capias : si per se haud magni pretij, operi tamen adnexos, cui pretium aliquod Fama adhuc esse voluit, & spero volet. Quòd autem non perfeci vno tenore & protelo totum opus, non mea culpa aut ignauia est : sed valetudo interpellauit, tum & occupatiunculae, quæ nimis sæpe distrahunt aut diuellunt. Fiet aliàs, si ille volet, qui super nos vult & potest : qui te **AMPLISSIME PRÆSVL**, Religioni, Patriæ, nobis diu seruet. Louanij, postridie Natalem Dominicum. ∞. I. C. XCV.

SVETONIVS IN AVGVSTO

C A P. L X X X I X.

IN euoluendis vtriusque linguae auctoribus, nihil *laquæ sectabatur, quàm Præcepta & Exempla, publicè vel priuatim salubria : eaq; ad verbum excerpta, vel ad domesticos, vel ad prouinciarum exercituumq; rectores, vel ad urbis magistratus plerumque mittebat : prout quisque monitione indigeret.*

I V S T I

I V S T I L I P S I

A D I. L I B.

P O L I T I C O R V M

N O T Æ.

POLITICORVM LIBRI.] *Ita inscripsi, De titulo
nec perperam. Nam etsi propriè de principatu agi-
mus, & eius instructio mihi scopus: tamen & li-
brorum prior pars velut commune ποινάδιον ad
quamque Rempubl. est: & passim præcepta ad
omnem Civilem vitam.*

Siue Civilis doctrinæ.] *Rectè ita licet vertere: imò Politicen
ipsam Ciuitatem Apuleius reddidit, de Philosophiâ: & Seneca
Ciilem eius partem dixit.*

I N C A P V T I.

Præloquium.

Veterum monitis, imò & verbis.] *Ita fecimus. Lapidēs & li-
gna ab aliis accipio: edificij tamen exstructio & forma, tota nostra. Forma scri-
Architectus ego sum, sed materiam variè vndique conduxī. Nec ara-
nearum sanè textus ideò melior, quia ex se fila gignunt: nec noster vi-
lior, quia ex alienis libamus, ut apes.*

Duos Rectores, Prudentiam & Virtutem.] *Sine duo etiam Fulcra bi-
fulcra: sine quibus laudabilis & firma Respublica nulla vnquam fuit, na Reip.
nulla erit. Tetigerunt virumque alij: sed si neminem distinctè aut
plenè præceptis id amplexum dixerim, libera magis vox erit quàm
superba.*

I N C A P. I I.

De Deo.

RECTVS de deo sensus, in deum cultus.] *Ita Pietatem PAG. 22.
definimus. & hæc duo sanè præcipua eius munera siue partes, Pietatis
Nosse supremum illud numen, & Venerari. Lactantius: Omnis sa-
pientia hominis in hoc vno est, ut Deum cognoscat & colat. A Sen-
su tamen veniendum est ad cultum. Idem: Sapientia præcedit, Reli-
gio sequitur: quia prius est Deum scire, consequens colere.*

Ita appello Summum illud.] *Heu miseriam! adeò à cognitio-
ne Sum-*

Lib. III.
Instit. cap.
xxx.
Lib. IV.
cap. IV.

Dei propriū ne Summi illius remoti sumus, ut ignoremus & nomen. Ipse increpat: Lib. Iudic.
nomen igno- Cur quæris nomen meum, quod est Mirabile? Et Damascenus: τὸ cum cap.
ramus. θεῖον ἀγατάληπτον πάντως καὶ ἀνώγειν ἐς: Comprehendi omnino XIII.
diuinum illud non potest, neque nominari. Et si nos tamen nomi- I. De Fide,
na ab antiquo habemus, & quod miremur, pleræq; gentes quadrilitte- cap. XII.

Quod ei conueniensimum? τοῦ ὄντος. Caussa. ὅλον γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν ἔχει τὸ εἶναι, οἷον π

πέλαγος ἐστὶς ἀπειρον καὶ ἀόριστον: Vniuersum enim illud Esse com-
plectens in se ipse habet, quasi mare quoddam infinitum & im-

Deus est, qui est & quod est. Ipse est, & quæ sunt, & quæ non sunt. Quo sensu? addit. τὰ μὲν γὰρ
ὄντα ἐφανερώσει, τὰ δὲ μὴ ὄντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ: Nam & quæ sunt, aperuit;

& quæ non sunt, habet in se ipse. Ille scilicet est (Ægyptiorum tem-
plis ritè inscriptum) τὸ γερονός, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον: quod fuit, quod

Dimissio animi hic tuta. est, quod erit. ille, ut Apostolus ait, ex quo omnia, per quem om- Ad Rom.
nia, in quo omnia. Hæc talia nec impiè nec inscitè dici possunt: sed XI.
quanto augustior & Deo dignior illa confessio! Αὐεὶ καὶ ἀληπτος, ἀρρητος, Hermes
σιωπῇ φωνάμενος: ineffabilis, non dicendus, silentio exprimendus. Poemand.
cap. I.

Deus mente purior. Mentem solutam quamdam.] Mentem, sed mente subtilio-
rem. Hermes ille verè Ter maximus in his diuinis: Ὑλῆς μὲν τὸ λεπτο-

μερέστερον, ἀήρ. αἴερος δὲ, ψυχὴ. ψυχῆς δὲ, νῆς. νῆς δὲ, ὁ θεός. Materia
subtilior, aër. aère, anima. animâ, mens. mente, ipse deus. Poemand.
cap. V.

Quo sensu deus in motu? Præditam motu sempiterno.] Rectè accipe: pro vitâ & actio- II. De C.
ne sempiternâ. Aristoteles explicabit: Θεὸς δὲ ἐνέργεια, ἀθάνασία. lo, c. III.

Vixit perpetuo. τὸ τοῦ δὲ ἐστὶ ζωὴ αἰδίου, ὥστε ἀνάγκη τῷ θεῷ κίνησιν αἰδίου ὑπάρχειν. Dei
actio, immortalitas, hoc autem est perpetua vita: ut necessum sit

Mouet non mouetur. Diuinitati motum perpetuum inesse. Nam de alio motu, sanè fal-
sum. Ille omnia mouet, immobilis: omnia quatit inconcussus. Hermes:

πάν δὲ τὸ κινεῖμενον ἐκ ἐν κινεῖμένῳ κινεῖται, ἀλλ' ἐν ἐς ὧν. καὶ τὸ κινεῖν δὲ
ἐσηκεν: Omne motum non in moto mouetur, sed in quiescente.
& id quod mouet, quiescit. Poemand.
cap. II.

PAG. 23. De deo etiam vera dicere, periculosum.] Qui enim scis, an
Fauca de dicas vera? Circumludis infinitum & æternum illud, tu pusille, tu mor-
deo dicenda: talis. Atque hoc sensu, istud verum. Aliàs, non nego quin de deo li-
Nec nisi in bere & verè dicamus, quæ de se ipse. id est, quæ in sacris mysticisq; li-
sacris tra- bris reserantur. dita.

Vitiū ani- Qui melius scitur, nesciendo.] Hoc quoque pari cautione &
mi, in illū sensu. Curiosos tantum excludimus: quoniam, ut ait Basilus, τῆς ψυ-
inquire. χῆς νόσημά ἐστι, τὸ κακῶς καὶ περὶ ἐργῶς ζητεῖν περὶ θεοῦ: Animi mor-

Et inquisitio et vana. bus est, malè & superflue de deo quærere. Quid autem quæramus?
Cæli aut sideris vnius naturam plenè nondum cepimus: & volu-

mus calū

mus celi siderumque auctorem? Vani, Vani! Poëtam audiamus:

Philetas.

Θεὸν νόμιζε, καὶ σέβου, ζῆται δ' ἐμὴ.

Πλείον γὰρ ἔδεν ἄλλο τὰ ζῆταιν ἔχει.

Deum esse crede, & colito, sed non quærito.

Nam nil habebis aliud hîc, quàm quærere.

Laërtius

cuius vitâ.

Hilar. De

Trin.

Sed & Bias olim monuit: περὶ θεῶν λέγε, ὥς εἰσι: De diis hoc tantum dic, esse. Pius noster scriptor magis piè: Deus religione intellegendus est, pietate profitendus est, sensu verò persequendus non est, sed adorandus.

Venerare,
non rima-
re.

Cap. II.

Effectus tamen eius.] *Omnino Dei opera & effectus noscenda, si vis ipsum. Νῆς ὁρᾷται ἐν τοῖς νοεῖν, ὁ θεὸς ἐν τοῖς ποιεῖν, ait Hermes. Ut solem deficientem non directò, sed in aquis intuemur: sic deum in operibus.*

Deus in
effectus, &
ab iis no-
scendus.

De Fide.

De Trin.

In Phædo-
ne.

Affectus (si ita appellare fas.) Meritò dubito, imò non dubito. *Nam reuera affectiones nulla in perfectâ illâ simplici, naturâ, sed pura res ipsa. Damascenus: ποιότητος τὸ θεῖον ἐλευθερον: Qualitatis Deus expers. Itaque propriè non ille Sapiens, Bonus, Iustus: sed Sapientia, Bonitas, Iustitia. Hilarius: Quidquid in deo est, deus est: totum quod in eo est, vnum est. Et Augustinus: Quidquid ibi intellegi potest, substantia est. Nec Plato ignoravit: Αὐτὸ τὸ ἴσον, αὐτὸ τὸ καλὸν, αὐτὸ τὸ ἕκαστον, ὁ ἐστὶ τὸ ὄν: Ipsum æquale, ipsum pulchrum, ipsum singulum, quod est id quod est.*

Affectus
nulli in
Deo.

Totus, Sub-
stantia est.

Interest animis & mediis cogitationibus interuenit.] *Aliè hoc imprimite mortales, vix peccatis. Hesiodus:*

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμοῖς καὶ πάντα νοήσας.

In Differ-
tat. ab Ar-
riano di-
gest. lib. I.
cap. XIV.

Et Epictetus planè diuinitus: Όταν κλείσητε τὰς θύρας, καὶ σκότος εἶδον ποιήσητε, μέμνηδε μηδ' ἵποτε λέγειν, ὅτι μόνοι ἐστέ. ἔγ' ἂρ ἐστὶ. ἀλλ' ὁ θεὸς ἐνδον ἐστὶ, καὶ ὁ ὑμέτερος δαίμων ἐστὶ. καὶ τίς τέτοις χρεῖα φῶτος, εἰς τὸ ἐλπίειν τί ποιεῖτε; Cum ianuas adduxeritis, & tenebras intus feceritis, ne vnquam in mentem veniat dicere, quòd soli estis. non enim estis, sed Deus intus est, & Genius vester intus est. Quid autem opus iis lumine, vt videant quæ agatis?

In tenebris
Deus.

IN CAP. III.

De Religione.

OMNIA prospera colentibus deos, aduersa spernenti-
bus.] *Serîo cogitare debet Princeps. Religio neglecta aut pro-
lapsa, traxit semper remp. secum, & trahet. Vates ille hand vanus:*

PAG. 24.
Cum reli-
gione resp.
fleret, aut
cadit.

Horat.

Di multa neglecti dederunt

Hesperia mala luctuosa.

Lib. v. In-
stit. C. VII.

Et Laërtius asserit, Ided mala omnia rebus humanis cottidie in-

b

grauesc-

grauescere, quia Deus mundi huius effector & gubernator derelictus est: quia susceptæ sunt, contrā quā fas est, impiæ religiones,

Superstitio-
si nos natu-
rā:

Aut impij.

In medio-
critate vir-
tus.

Pessima
Impietas.

Pernicies
Rerum pu-
blicarum.

Superstitio
efficax ad
regendum.

Vsurparunt
hoc sine
multi.

Virginis
Gallicana
enthusias-
mus, siue
dolus.

In Camil-
lo.

Hermes.
cap. xii.

Lib. i.

Lib. iv.

In quam naturæ vitio nos proni.] Adeò verum est, ut in alia vitia duci videamur, in hoc rapi. Plutarchus haud iniuriā deplorat τὴν ἀνθρώπων ἀδείκειαν, ὅσον οὐκ ἔχουσαν, οὐδὲ καὶ αὐτῆς, ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅπερ μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τυφλόν, ὅπου δὲ εἰς ὀλιγωρίαν καὶ ἀπειρίαν καὶ περιφρόνησιν: humanam infirmitatem, metam terminum-que non habentem, nec sui potentem: sed efferentem se, modò in superstitionem & vanitatem, modò in neglectum rerum diuinarum & contemptum. Atqui, ut idem addit, ἡ δὲ εὐλαβεία, καὶ τὸ μέν δὲν ἄγαν, αἰεὶςον: Religio, & ut nihil nimis, optimum: Si tamen peccandum est, fateor tutius meliusq. peccari in hanc Superstitionis, quàm illam Impietatis partem. Νόσος δὲ μεγάλη ψυχῆς, καὶ θεότης. ἐπει- τα δόξα εἰς πάντα τὰ κακά ἐπακολουθεῖ καὶ ἀγαθὸν οὐδέν. Magnus, magnus animi morbus est, Impietas: quoniam illum opinio & inclinatio ad omnia mala sequitur, boni autem nihil. Et sanè eā stante, nunquam Resp. stabit.

Nulla res multitudinem efficacius regit, quàm superstitio.] Liuius de Numā: Omnium primū, rem, ad multitudinem imperitam, efficacissimam, deorum metum iniiciendum ratus. Et multitudinem dico, non hanc togatam tantū aut muliebrem, sed etiam illam accinctam & militarem. quæ, ut idem Curtius ait, alioqui impotens, sæua, mutabilis, ubi vanā religione capta est, melius vaticibus quàm ducibus suis paret. Itaque vsi vel abusi hac sæpe viri Principes. ut P. ille Scipio, qui Ionem in Capitolio consulebat: Q. Sertorius, qui ceruam circumducebat: C. Marius, qui Syram quamdam fatidicam, Martham: P. Sylla, qui in præliis præferre & ostentare solitus sigillum Apollinis. & exempla plura. Sed illud Caroli VII. Gallorum regis eximium: cuius res accisas valdè reparauit hoc commentum. Virguncula fuit Iohanna Lotharinga, (à deōne instincta, an humanā aliquā fraude subornata?) quæ palam ad Regem venit: & mirā constantiā asseruit diuinitus se missam, pellendis e Gallia Anglis. Res relata ad consilium: suasa, dissuasa. Regi admittere visum, & prudenter. Eius sanè operā, imò & ductū (nam arma gerebat, & viris præbat) Aurelianum arcē obsidione liberatum, & pleraque alia fortiter ac feliciter gesta. Ad extremum tamen vacillauit varicini fides, cum Iohanna capta ab Anglis & Rhotomagum ducta, igne exusta est ut prestigiatrix.

PAG. 25.

Principem
dedic. i. su.
persuasi.

At tu fuge.] Ab omnibus superstitio arcenda, à Principe maxime. quem alius scilicet exercitusq. animus decet: at Superstitio & aniles persuasiuncula, ut cum poetā dicam,

— faciunt

Lucr.

—faciunt animos humiles formidine diuūm,

Depressosque premunt ad terram.

In Serto-
rio.

*Et sanè vilium ferè aut barbarorum est Superstitio. Plutarchus: Eὐδ- Barbari ad
λωτον εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν: Inclinant naturâ ad su- eam proni.
perstitionem barbari. Quod idem censebis de femineis imbecillisque Aut femi-
naturis. na ac pueri.*

Epist.
cxxxiv.

Deos à supersticioso timeri.] *Intellege, seruiliter timeri. Nam
duo vitij huius propria, Nimus timor, Nimus cultus. Seneca: Super- Timor ei
stitio, error insanus est. amandos timet, quos colit, violat. comes &
anger.*

Hist. iiii.

Religentem oportet esse, religiosum nefas.] *Mens prisco huic Intellectus
uersi, religionem cum modo habendam, ut omnia bona: quæ talia esse sanus in-
desinunt, si ille absit. Nam religiosum prisca dicebant in vitio, & versu vete-
cum copiâ quâdam immodicâ, ut Mulierosum, Vinosum. Si autem ali- ri.
cui modus hic seruandus, certè Principi: imò omnibus qui in Rep. ver- Modestare
santur. Nicephorus Gregoras haud inscitè: τῷ γὰρ μόνῳ προσέχοντι τὸν ligio Prin-
νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὅρεσι καὶ σωτηρίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅς τις cipi conue-
δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικῶν ἡσυχασεν ἡ πόλις, καὶ πείραι ἐσχευαζμά- nit.
των παντοίων, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν εἰς τὰ βέλπεα καὶ σωτήρια κρατῶς:
Nam qui in vnâ Dei contemplatione mentem defigit, huic tali
montes & speluncæ conueniunt. at qui vnâ cum virtute ciuiles
etiam mores coniunxit, & notitiam sibi parauit rerum variarum,
ille verò populum ad optima & saluberrima ducere idoneus est.*

Lib. v. In-
stit. cap. x.

Optimus animus, pulcherrimus cultus.] *Breuitè hoc ip-
sum & acutè Lactantius: Religiosissimus est cultus, imitari. Etiam Religio in
Hermes Aegyptius: Ὁρσνητα τοῦ θεοῦ μία ἐστὶ, μὴ εἶναι κακόν: Vnicus vitâ & fa-
(certè præcipuus) dei cultus est, non esse malum. Possẽm hic quædam ctu.
appositè & verè: sed Megarensis ille Sapiens mihi inclamat, περὶ τέτων
ἐκ ἐν ὁδῷ.*

Moysem illum Aegyptium.] *Historiola, quam aspexi, ama-
na & hodie utilis est. Tu, si lubet, ab auctore eam pete.*

IN CAP. IV.

De Fato.

In Paneg.
ad Theod.

ET vocem Fata sequuntur.] *Hac mente veteres Fata volue- PAG. 26.
runt Ioui præsto esse cum stilo & tabulis, ad inscribenda eius dicta. Fatum, Io-
Latinus Pacatus: An ut illi maiestatis tuæ participi Deo feruntur nis verbis.
assistere Fata cum tabulis: sic tibi aliqua vis diuina subseruit, quæ Vet erum
quod dixeris scribat ac suggerat? Et Marciānus Capella Parcas, scri- innuolucra.
bas Iouis appellat, quodd eius decreta in æreas tabulas referant.
Quidius aspexit:*

— cernes illuc molimine vasto
Ex ære & solido rerum Tabularia ferro.

Metam.
xv.

Voluntas à
Fato im-
munis:

Ipsi homines, tamen in parte.] A deo enim sunt, ait Au-
gustinus, omnium potestates, quamvis ab illo non sint omnium
voluntates. Ab uno & perpetuo illo bono, iure amovemus omnia ma-

Lib. v. de
Civit. cap.
viii.

Nec ad ma-
la, nisi à se,
impellitur.

la. Trismegistus: Αυτὰς δὲ τὰς ποιῶντι οὐδὲν κακὸν, ἐδ' αἰσχρὸν νομί-
ζουσιν. τὰ γὰρ ἐστὶ τὰ πάθη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥστε ἰδὸς
τὰ χαλκὰ, καὶ ῥύπος τὰ σώματα. ἀλλ' οὐτ' ἰδὸς ὁ χαλκουργὸς ἐποίησεν,
ἔτε τὸν ῥύπον ὁ ποιητὴς γενένηκεν, οὐτε τὴν κακίαν ὁ θεός: Ab ipso con-
ditore nihil malum aut turpe esse existimandum est. Hæc enim
sunt affectiones quædam adhærentes & concomitantes ipsam ge-
nerationem, sicut ærugo æs, & sordes corpus. Atqui nec æruginem
faber fecit, nec sordes auctor produxit, nec malitiam Deus.

Cap. xiv.

Fatum ine-
vitabile.

Nullis consiliis vel auxiliis vitamus.] Ammianus: Nulla
vis humana vel virtus meruisse unquam potuit, ut quod præscri-
psit fatalis ordo, non fiat.

Lib. xxi.

PAG. 27.

Deus non
subest Fato.

Heu fatis superi certasse minores!] Ita Iupiter ipse apud
alium poetam Me quoque fata regunt.

Ouid. ix.
Metam.
Lib. i.

Et Apollo Pythius apud Herodotum: Τὴν περὶ ἀνθρώπων μοῖρην ἀδύνατα
ἐστὶ ἀποφύγεσθαι καὶ θεός: Decretam sortem nec deo quidem est effu-
gere. impiâ sententiâ dicam, an fultâ? Cur enim numen vincatur à
Fato? numquam certant. Et nos ipsi cum Deum supra Fata esse dici-
mus, magis Stoicis contradicimus, quàm aliquid pro re dicimus. Nam
quæ hic comparatio? proinde est, ac si ambigam Iudæxne super senten-
tiam sit, an ipsa super illum. Sed mutare, inquit, Fata an Deus po-
test? Abi inepte: scito cum nolle & hoc satis. Ordinem fati æterna
series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto.

Nec id ta-
mē mutat.

Sen. ii.
Natural.
Quæst.

Consilia
nostra sibi
Fatum
æquat.

Consilia corrumpit.] Quæ aut mala scilicet immittit, aut nec
bona fortunat. Τῆς γὰρ θεοῦ οὐ συµμαχεῖται προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώ-
πων βελύμασι τε καὶ πράγμασι, πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντὰ τὸ τέλος, καὶ
σφόδρα τοῖς ἐναντιώτατον. ἔτε γὰρ βεληφόρος ὁ βεληφόρος, ἔτ' ἀνδρείος
ὁ ἀνδρείος, ἀλλὰ τὰ περὶ σοφὰ βελύματα πρὸς ἀποφρον τελευτῶσι πέρας,
καὶ τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρικώτατα πράγματα, ἀνάνδρῶν τε καὶ μάλα αἰ-
σχρὰν τὴν ἥτταν καρποῦνται: Nam ubi diuina Prouidentia non com-
mitat consiliis actionibusque hominum, malus iis exitus obue-
nit, & cogitationibus valde aduersus. Nam tunc neque vir con-
sultus, consultus est; nec fortis, fortis, sed etiam sapientissima con-
silia insipienter desinunt, & generosa maximè ac fortia facta tur-
pem & infamem exitum consequuntur. Linius breuiter, de Gallo-
rum aduentu ad Urbem: Occæcat animos Fortuna, ubi vim suam
ingruentem frangi non vult. Sed & Demosthenes, cum Athenienses
suos videt consilio nihil facere, aperte clamat, vereri se μή η δαιμόνιον
τὰ

Niceph.
Greg. lib.
vii.

Lib. v.

τα ἀπαρμύματα ἐλαύνει: nequid diuinum rebus se inserat & adhæreat: nempe hoc à fato.

Vt quod accidit, etiam meritò accidisse videatur.] *Lu.* Fata per causas agunt.

Lib. VII.

Hoc placet, ô superi, vobis cùm vertere cuncta

Propositum, nostris erroribus addere crimen?

Et reuerà is ordo causarum & euentuum, ut etiam humanà ratione non aliter cadere debuisset indicemus. O mira sapientia! quæ res omnes ita dirigit & flectit, ut tamen ipsi illuciuisset videamur. Quid ergo? Trahit nos ad peccatum impellit deus? non, non, sed ad lapsum. id est, res & fortunas mutat, ab alto deijcit, ab imo attollit, & hæc talia externa, sic ut nos ipsi consiliis factisq; gradum nobis struamus ad fatalem illum lapsum, siue ascensum. Ut qui in vinculis à lictore ducitur, plerumque sponte it, trahendus tamen nisi eat: ita hic.

Sed cum culpâ tamē nostrâ.

Tibi quis hîc fructus?] *Fructum unum & præcipuum expressi, Patientiæ: licet alterum nunc addas, Scientiæ. Vos qui in Regno aut Republicâ, scite: ferri & volui omnia sursum, deorsum, & nullius rei eodem semper loco stare fortunam.*

PAG. 28.

Sen. Conf. ad Heluiam.

Sen. Octauia.

Regitur fatis mortale genus,

Nil sibi quisquam spondere potest

Firmum & stabile.

In Fato cōsideranda volubilitas rerum.

Hodie sic, cras aliter.

Tac. VII. Annal.

Sen. pater in Præfat. r. Cōtroll.

Ouid. Metamorph.

Atque ut noster ait, rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita & morum vertantur: imò & imperiorum. Græci floruerunt? post hos Afrî, post hos Romani, post hos Scythæ: & qui scio an non breui noua aliqua gens? Nam fati maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, velocius quidem quàm ascendunt, relabantur. — Sic omnia verti

Cernimus, atque alias assumere pondera gentes,
Concidere has.

Stare in fastigio Scythas siue Turcas iam video. & stare. A multis annis nulli eorum progressus: profectò (verè vaticinor) spectant casum. Hæc talia, quisquis rebus consiliisq; interes, considera: & quantum humano ingenio potest, præuide quò inclinent se fata. & tu ad illa. Nam miser quid pugnes?

Niceph. Greg. VII.

καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκοντο παραμάτρων ἀνδρῶν, ὡς ὅσα μὴ συναρρομένῳ ἔχει τὴν ἀνῶθεν δεξιάν, ὅπως καὶ γῆ καὶ θάλασσα μάχεται καὶ ἀἷρ, ὡς ἂν πνιθεῖται τοῦ καὶ τῆς δίκης ἀλδσοει θεασθεῖως ἐπιπδέμενα: ex ipsis factis homo discat, quæcumque cooperantem & commilitantem non habent supernam de-
xteram, his terram & mare & ærem aduersari, tāquam fugitiuum aliquem Dei & Iustitiæ violatorem efficaciter persequentia. At contrā, quò Fatum vergit, alia etiam omnia: & velut viam illi mu-

Fatorum acuergia vitanda.

*Illuc omnia se dat, tra-
hens oculto
fune.*

niunt ignari aut inuiti. *Cæsar ad Principatum venire debet? Societatem cum illo Pompeius coëat, & calidè euehat iuxta sese. Deicere postea vult? frustra. causam dumtaxat armorum præbeat, turpiter & imperitè ex Italiâ fugiat, aleam de summâ re vno prælio iaciat festinanter. Romanos imperare fatum est? Annibal à Cannis Romam non petat: Philippus fœdus sine effectu cum illo ineat, & nauis cum legatis velut casu capiatur: ceteri item reges quiescant, & alij post alios vincantur, fatali omnium ignaviâ. Quid de hodierno Europa statu cogitem, sileo. Sed Fatum quid tibi vis? quod telum subito in me iniicit? Ecce nuncius, * PLANTINVM illum meum, quo neminem ego, nemo me fidelius amauit; illum pulcherrimæ artis columen, & stili mei lucem, abiisse. Heu, heu, ego vino & scribo?*

* Obiit
Kal. Iulii,
anni c10.
10. LXX-
IX.

Tac. xv.
Annal.

IN CAP. V. De Conscientiâ.

PAG. 29. **P**OTEST contingere nocenti vt lateat, latendi fides non potest.] *Imitatus est & argutè extulit minor Seneca: Scelus aliqua tutum, nulla securum rulit.*

In Hippol.

IN CAP. VI. De Probate.

PAG. 30.
Pura probitas, proba.

ESSE, quàm videri, probus malis.] *Machiauellum ergo nemo audiat, qui simulatam nescio quam virtutem Principi induit, & scana seruientem. O dogma ad Principis perniciem pariter & subditorum!*

Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est.] Cato censorius in hanc sententiam. Cultus magna cura tibi, magna virtutis incuria.

Apud Am-
mian. lib.
xvi.

IN CAP. VIII. De Vsu.

PAG. 33.

Experientia in Rep.
opus.

QUIS QVIS in re Ciuili intellegens haberi volet, opus ei Experienciâ.] *Multa & pulchra apud Philosophum in loco vide, quem hic citauimus. Illud certum. intellegere te aliquid ex lectione vel auditu in rebus Ciuilibus posse, atque etiam indicare, tangere aut tractare eas non posse, sine usu.*

IN CAP. IX. De Memoriâ rerum.

PAG. 34.

PLURA ad Prudentiam confert.] *Si vlla quidem res ad Prudentiam publicam priuatamq; facit, facit Historia. quam Leonius futuro Principi, Basilus pater iam Princeps, egregie commendat, verbis*

Cap. lvi. *verbis quæ merito adscribo* : *Ἱστορίας ἀρχαίας ἐξέρχεται μὲν κατόκει.* *Historie*
 ἐν αὐταῖς γὰρ εὐρήσεις ἀκόπως, ἀπὲρ ἑτέρῳ συνηζαν ἐγκόπως. καὶ μάθοις *compendio-*
 ἐκείθεν τὰς τε περὶ ἀνδραίων ἀρετὰς, καὶ τὰς τῶν φαύλων κακίας, τὰς τε *sa laus, &*
 τῶν βίῃ πολυτρόπως μεταβολὰς, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ παρημάπων τὰς ἐναλ-
 λαγάς, καὶ τὸ κόσμου τὸ ἄστυον, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ὁ μεταστροφῶν, καὶ
 ἀπλῶς εἰπεῖν, ἥσσ μὲν φαύλων τὰς ἀμοιβὰς, ἥδ δὲ ἀνδραίων παρὰ ζεων
 τὰς ἀντιδόσεις, ὧν τὰς μὲν φύγῃς, ἵνα τῆς ἐκείθεν δίκης πεῖραν μὴ λάβῃς,
 τὰς δὲ κατὰ νόμους, ἵνα τῶν ἐνταῦθεν ἐπαθλῶν καταξιωθῇς : *Per Histo-*
rias veteres ire ne recusa. Ibi enim reperies sine labore, quæ alij
cum labore collegerunt, atque illinc hauries & bonorum virtutes,
& improborum vitia : vitæ humanæ varias mutationes, & rerum
in eâ conuersiones : mundi huius instabilitatem, & Imperiorum
præcipientes casus. Et, ut verbo complectar, malorum facinorum
pœnas, & bonorum præmia, quorum illa fugies, ne in diuinæ Iu-
stitiæ manus incidas; hæc amplectêris, ut præmiis quæ ea comi-
tantur, potiaris. Hæc Græcus ille Imperator, in libello quem Κεφάλαια *Basilij Mo-*
ναχικῆ καὶ ἐνscrisit: probò, pio, & digno quem Principes legant. *nitoria.*

Eadem ad Ciuilem hanc partem vtilissima.] *Non tamen* *PAG. 34.*
omnis Historia, ne erres. Ut aurum non quævis terra gignit: sic nec
hec promiscua, Prudentiam Ciuilem. Quæ illa igitur? ea, quæ tres has *Quæ Hi-*
Notas habet: Veritatem, Explanatorem, Iudicium. id est, quæ le- *storia Poli-*
gitima Historia est, & perfecta. Nec enim talem ego unquam cen- *tico utilis?*
suerò, cui trium horum aliquod deest. Prima, Nota, VERITAS est. *Ea quæ Ve-*
ut nempe res euentusq; omnes puriter & ex fide narret, nec quid- *ra sit:*
quam (quod nimis ferè inclinant scribentium animi) haustum ex
vano velit. Olim & nunc rara virtus: & à quâ non affectu solum
aut aspectu plerique abeunt, sed specie etiam virtutis. Nam fidem in
Principem aut statum censent, narrare aliquid non ex fide. Atqui
hec fundamentum operis est: καὶ ἡ ἀλήθεια (ait in hac ipsâ re Dio-
nysius) ἀρχὴ φρονήσεως τε καὶ σοφίας: & Veritas, principium pruden-
tia simul & Sapientia. Ut animanti oculos si eruas, reliquum corpus
inutile reddas: sic Historiam, si ab eâ hoc lumen. In falsâ & erran-
te, quomodo non fallare semper & erres? talis firmiter nunquam te
diriget, aut tuas actiones. Nota altera EXPLANATIO est. ut *Quæ pla-*
rem scilicet non fideliter tantum narret, sed disponat etiam atque ex- *na sit:*
ponat. Quomodo, & quare, quidq; gestum sit, addat: ut non modò ca-
sus euentusq; rerum, sed ratio etiam causæque noscantur. Magna
hæc laus, & Polybio indice, ita necessaria, ut usum non habeat quæcum-
que eâ caret. Ἱστορίας γὰρ, inquit, ἐὰν ἀφελήτης καὶ διὰ τί, καὶ πῶς, καὶ τίνας
χάρας ἐπαχθῇ, καὶ τὸ παρὰ τὸν πόλεμον ἔσται εὐλογον ἔχει τὸ τέλος, τὸ καὶ ἐλευ-
πόμενον αὐτῆς, ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δὲ ἐρίγνεται: Ab Historiâ
si quis auferat, Quare, Quomodo, Quo fine quidque sit actum, &
an ex

Liuius
XXII.

Præfat. Ar-
chæol.

Tac. I. Hi-
stor.

Lib. III.

Quæ mi-
xta iudi-
ciis.

an ex ratione satis ceciderit; quidquid in eâ reliqui, id ludicrum magis erit, quàm doctrina. *At Nota tertia, IUDICIUM. ut discrimen lumenq; rebus adhibeat: & hæc probet, (sed breuiter, & quasi aliud agens,) hæc damnet.* quod præcipuum munus Annalium Tac. III. Annal. reor, ne virtutes sileantur; utque prauis dictis factisque ex posteritate & infamiâ metus sit. *O pulchra ista pars! & quæ actiones vitamque omnem format & dirigit, si à iudicio tamè profecta directo.* Nam prauus aliquis aut imperitus, frustra illuc se dabit: & cum suo tamen irrisu magis, quàm nostrâ noxâ. quia vanitas statim apparet. *Hæ sunt tres illæ Notæ, quas in quacumque Historiâ repperies, Veteri siue Nouâ, scito purum probumq; esse illic aurum. Scrutare.*

Iudicium
Historico-
rum, qui
nobis pro-
bi.

Sed vîsne etiam ad specimen distinctè scriptores aliquot tales tibi ingeram? faciam: etsi in hoc iudicio, iudicium meum ipse in iudicium mitto. Distingnam per Tempora & Gentes. Inter Græcos veteres duo sunt mirificè mihi probi,

De Thucy-
dide senten-
tia nostra.

THUCYDIDES: qui res nec multas nec magnas nimis scripsit, sed palmam fortasse præripit omnibus qui multas & magnas. Elocutione totâ grauis & breuis, densus sententiis, sanus iudiciis: occultè ubique in-ruens, actiones vitamq; dirigens, orationibus & excursibus panè diuinus. Quem quò sepius legas, plus auferas: & numquam tamen dimittat te sine siti. Alter ab isto est

De Polybio.

POLYBIUS, qui multa & præclara libris XL. composuit: sed pars pleraque, aut tota perijt, aut mutilata ad nos vênit, cum fraude generis humani. Ille iudicio & prudentiâ Thucydidi hand dispar, curâ & stilo soluior. qui excedit, abruptit, diffundit, & sepe non tam narrat, quàm ex professò docet. Sed recta & salutaria ubique eius monita: & quem ego hoc magis Principibus commendatum velim, quòd anxiam in eum inquisitione non opus, sed sensus suos aperit & reuelat ipse. Nam Thucydides sepe arrior & obscurior: eoq; qui circa Principem magis, quàm Principi aptius.

De Plutar-
cho.

Inter Græcos medios **PLUTARCHVS** est. qui non Historiam propriè, sed particulas Historiæ scripsit & ablègit, Illustrium virorum vitas. Sed dignus tamen, si quis alius, Principe scriptor. qui iudicium mirificè format, & diffusâ ac planâ quâdam scribendi viâ ad Virtutem ubique & Prudentiam ducit. sed ad illam magis: & nisi fallor, melior omnino quàm acutior doctor.

De Xeno-
phonte.

XENOPHONTEM prætereo? absit. Sed laudatissimus ille Cyrus eius non habet hic locum, quem magis ad exemplum vitæ, quàm ad fidem rerum scripsit. In reliquâ Historiâ (Græcanicâ inquam, aut Persicâ) sanè suavis ille, & fidus, certè circumspèctus scriptor: è quo tamen haurias magis Prudentiâ hanc Ciuilem, quàm ut vltiò eam propinet. *Senten-*

Sententias quidem & dogmata rarò miscet. Sed iuuat nos hic egregiè viâ aliâ. cùm Thucydidem adhuc latentem, & in suâ manu ut opprimeret (ô candidam, & ab omni emulatione vacuum mentem!) primus ipse protulit & diuulgauit.

*Iam inter infimos quoque Græcos duo sunt, quos non contemno. De Nicetâ. Prior est NICETAS CHONIATES, qui res Græcanici imperij scripsit, orsus à * Iohanne Commeno Alexij F. ad urbem captam, siue ad Balduinum Flandrum. Is parum adhuc vulgo notus, fateor: sed dignissimus notitiâ: purum rectumq; ingenium, si aliud illo æuo. Stilius eius operosus, poëtas & Homerum sæpe respiciens: at res & narratio ipsa, distincta, composita, sine vanitate, sine ineptiis, brevis quod satis sit, & fida. Crebra apud eum & opportuna monita: iudicia non libera solum, sed sana. Ad summam, legite vos Politici, gratiam mihi aliquis pro iudicio habebit. certè debet.*

* Ab anno Christiano
∞.CXVIII
vsque ad
annum circiter ∞.CCX

*Alter est, NICEPHORVS GREGORAS, qui historiam & De Grego-
filium narrationis eius excepit, at non laudem. Scripsit enim ab urbe ra.
captâ res, ad Andronici Paleologi posterioris mortem: sed nequaquam pari castigatione aut industriâ, & vitia plura taxit sui æui. Superfluit, aut euagatur: & res orationesq; proprias miscet, indecorè, imò ineptè. Iudicia tamen eius crebra, & plerumque recta: causa euentuum curiosè posita: pietas inculcata, & multa opportunè ad primam illam causam relegata, id est Deum. Sanè Prouidentiam & fatum non alius scriptor asseruit magis. Legendus cùm hoc nomine, tum etiam illo, quod pleraque eius Historia ab æuo nostro non disidet: imò lites dissensusq; in Sacris reperiens, haud dissimiles hodiernis.*

*LATINI sequuntur. quorum agmen CORNELIVS TACI- De Tacito.
TVS mihi ducat. Ante Liuium? inquires. Non eloquentiâ, aut aliis virtutibus: sed iis quas nunc consideramus, Prudentiâ, & Iudicij notis. Quis illo veriùs narrat, aut breuiùs? quis narrando magis docet? In moribus quid est, quod non tangat? in affectibus, quod non reuelet? Mirabilis omnino scriptor, & qui seridè hoc ipsum agit, quod non agit. Nec enim Historia solum est, sed velut hortus & seminarium præceptorum. Vt ij qui vestes acu pingunt, ingeniosè gemmas inserunt, sine confusione aut noxâ formarum: sic iste passim Sententias, serie narrationis nihil omisâ aut lesâ. Scaber tamen quibusdam & obscurus videtur. suone vitio, an ipsorum? Nam acutè arguteq; scripsisse fateor: & tales esse debere, qui cum legent. Ideò Consiliariis magis Principum, quàm ipsis commendo: qui habeant hunc Sapientiæ simul & Prudentiæ verum ducem.*

*Alter esto C. SALLVSTIVS; omnino primus, si libros modo De Sallu-
eius haberemus. Sed Historiarum corpus illud totum perijt: & ex his Bio.*

pauculis, admirari eum magis libet, quàm anxie iudicare. illud video, Thucydidi simillimum esse: & ideo quæ de illo dixi, dixisse hic me puta.

De T. Livio. Tertius est T. LIVIUS, magnitudine quidem & maiestate operis ante omnes. Diffusus ille & placidus, in concionibus maxime disertus; & talis omnino qualem Fabius descripsit. Patavinitas ei obiecta ab Asinio: id est, nisi fallor, sermonis quædam peregrinitas, nec tam in verbis quàm stilo toto. Nos quoque supinum eum alibi, aut frigidum, imò & τавтоλόγον agnoscimus: deriuaturi libenter tamē in exscriptores hanc culpam. Iudiciis sententiisque bonus est, etsi non frequens. quid refert? pro ipso loquitur docetque, copia tot euentuum & exemplorum.

De Q. Curtio. Sequuntur scriptores duo, velut proprij Principum, & assidue iis in manu sinuque habendi. Q. CURTIUS: qui me iudice probus est legitimusque Historicus, si quisquam fuit. Mira in sermone eius facilitas, in narrationibus lepos. ascriptus idem, & profluens; subtilis, & clarus; sine curâ ullâ accuratus. Verus in iudiciis, argutus in sententiis, in orationibus supra quàm dixerim facundus. Quod si varium magis argumentum habuisset; fallor, aut varia Prudentiæ eximium magis specimen præbuisset. Sed Alexander, quid nisi bella?

De C. Cæsare. C. CÆSAR res suas ipse digessit: compositè sanè, & pari modestiâ ac libertate. In stilo sunt quæ culpam, sine eius tamen culpâ. nam malam aliquam & alienam manum accessisse, satis mihi liquet. Prudentiam non è verbis eius hauries, sed è factis: & maxime Militarem. Commentarij enim sunt, & nihil pollicentur præter nudam simplicemque narrationem.

Inter mediæ ætatis scriptores (proh dedecus!) non est quem pro medioeri Historico laudē. Adeo labente imperio barbaries statim & squalor omnia occuparunt: & siqui scripserunt, y ferè ad vana delapsi, falso vera, aut maiora vero, miscuerunt. AMMIANVS tamen MARCELLINVS fides & iudicij satis clarus est, modo stili.

Tac. II.
Histor.

De Lamb. Schafnaburgense. LAMBERTVM etiam SCHAFNABVRGENSEM haud planè contemno in rebus Germanicis.

De Roder. Toletano. Vti nec RODERICVM TOLETANVM, in Hispanicis. Vterque bonus, quantum potuit in tali auro.

De Cominæ. At patrum & nostro auro videtur Historia se commouisse. Scripsit eam ante annos paullo minus centum PHILIPPVS COMINÆVS, ita laudabiliter, ut nihil verear componere eum cum quouis antiquorum. Incredibile est quàm ille omnia videat, penetret, arcana consiliorum eruat, & subinde instruat nos salutaribus rarisque præceptis. & id diffusè, Polybiano quodam exemplo. Quamquam reuera Polybium aut talem

talem aliquem ille nec vidit: & hoc quoque laudem eius auget, quod tanta prestiterit, litterarum omnium rudis, solo usu rerum peritus, & naturali quâdam iudicij bonitate. Ite nunc scioli, & linguarum aliquâ cognitiunculâ vobis placete. At Princeps noster hunc legito, & Enchiridium COMINÆVS illi esto. Dignus Alexandris omnibus hic Philippus.

PAVLLVM ÆMILIVM comitem huic do, qui in Galliis & res quoque Gallicas scripsit, etsi non Gallus. Ludovicus XII. decus hoc Italia abstulit, & vindicauit sibi. Ille, ut rem dicam, panè vnus inter nouos, veram & veterem Historiæ viam vidit, eamq; firmo pede calcavit. Genus scribendi eius doctum, neruosum, pressum, ad subtilitatem & argutias inclinans, & relinquens defigensq; aliquid in animo serij lectoris. Sententias & dicta sæpe miscet, paria antiquis. Rerum ipsarum sedulus scrutator, seuerus iudex: nec legi nostro æuo, qui magis liber ab affectu. Dedecus aui est, quod minùs ille placeat, quasi pauci sint qui capiant hæc bona. In tantis tamen virtutibus etiam hæc labe- culæ. quod stilum parû nectit, & spargit diuiditq; eum in minuta quædam membra. Hoc cum in omni seriosâ oratione parû congruum, tum in Annalibus minimè: quorum est, ut ille ait, tarda quædam & iners structura. Deinde, quod inæqualis. alibi nimium anxius & castigatus, ideoq; subobscurus; alibi (sed rarerè) laxus & solutus. Vetus- tatis etiam nescio quid affectat in nominibus hominum, locorum, urbium immutandis, & in veterem formam redigendis: sæpe eruditè, interdum vanè, sed, ut ego iudico, semper indecorè. Quorsum Char- tierius Gallorum Cancellarius, Quadrigarius mihi sit? Ille ipse Can- cellarius, dicatur Præfectus iuris? & ubique rex Tarracoenfis, Castulonensis, Dux Geldubensis: qui nobis & maioribus fuerunt, Arragoniæ, Castellæ, Geldriæ: Talia infinita sunt audacè & ambi- tiosè innouata, & cum fraude pariter ac cruce lectoris. In his, & paucis aliis, si refingere leuiter eum nobis fas: (audeo dicere) virum daremus supra omnem hanc nouitiam, & ad priscam laudem.

Sunt & aui nostri Historici duo, quos tangam. FRANCISCVS GVICCIARDINVS, prudens peritusq; scriptor, & qui tales lecto- res suos facit. liber est & verax, ab affectibus immunis; si tamè ab odio, quod retegere mihi non semel videtur in Ducem Vrbinate. Sententiæ bonas utilesq; inserit, sed parum astrictas. Vitia duo propria huius aui non effugit, Quod & iusto longior est, & Quod minutissima quæque narret. parum ex lege aut dignitate Historiæ: quæ, ut Ammianus ait, discurrere per negotiorum celsitudines assueta, non humiliû mi- nutias indagare caussarum. Sed nec orationes eius satis vegetæ mihi, aut castigatæ. languent sæpe, aut solutè vagantur. Denique vno ver- bo, inter nostros, summus est Historicus: inter veteres, mediocris.

De Paulo
Æmilio.

Tac. de
caussis cor-
rup. Elog.

De Franc.
Guicciar-
dino.

Lib. XXVI.

De P. Iouio.

PAVLVS IOVIVS multorum iudicia magis acerba, quàm libera experitur. Acriter valde in virum eunt. Ego de eo sic censeo. Stilo bonum grauemq; esse, & planè ad historiam: iudicio ac fide, ambiguum. Vbi affectus non distrahunt, rectum; ubi illi adsunt, obnoxium. Ad gratiam scilicet se dat & auram. Laudationum nec causam saepe habet, nec modum. Genti suæ, Vastio, Medicæis, nimis ex professo additus, his quidem ita, ut Laurentium Medicem parricidij reum velut apud iudices agat. Orationibus quoque aut frigidus interdum, aut ineptus. Laudandus tamen legendusq; ob multiplicem & variam rerum seriem, quas redegit compositè & dilucidè in vnum Historia corpus. Imò nec in Persicis aut Turcicis tam vanus, quàm videri volunt: & si-
dem ei in plerisq; adstruunt Turcici Annales, qui nuper* prodierunt.

* Hoc anno, edente
Io. Leun-
clavio.
De Petro
Bembo.

De PETRO BEMBO aliquid addam? illustri dignitate & famâ vir fuit: quam tamen Historiâ suâ Venetâ apud me non auxit. Iacet in narrationibus, vel friget: in verbis affectatiunculas habet materie aut viro serio parum dignas. Nulla vox nisi ex Tulliano aut Iuliano penu: & quæ sic dici non possunt (quippe noua, vel iis ignota) miro verborum ambitu comprehendit. Ipsa etiam tota scriptio & formula sic compositæ, quasi hæc omnia Roma gesta, & republicâ illâ stante. Sunt in quibus rideam; sunt in quibus indignor. & cum tam curiosè à verbis sibi cauerit, reperio alibi, quæ, non dicam Tulliana non sint, sed vix Latina.

Hæc iudicia nostra super præcipuis Historicis sunt. Nec enim omnes sanè aduoco. quid opus? Bonis ad vsum & exemplum hæc satis sunt, improbis ad calumniam plus satis.

IN CAP. X.

De Doctrinâ.

PAG. 35.
Doctrina
mentem il-
lustrat.

AD Prudentiam facit validè.] Omnis omnino Doctrina ad Prudentiam facit, & animi interior ille cultus. Tacitè enim acuit, & iudicij vim format. Aristoteles dicere solitus: ἡ μὲν δέξασις δὲ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λαμβάνει τὸ φῶς, ἡ δὲ ψυχὴ δὲ τὸ πᾶν μαθημάτων: Apud Dio-
gen. Laert.
in Aristot.

Aspectus à circumfuso aëre lumen accipit, mens à doctrinâ.

Eadem ani-
mum do-
minat:

Modestiam
inserit.

Quia animum ad accipiendam illam præparant.] Nam animus noster per se ferox, mollescit per doctrinam & se frangit, discitque affectus & omnes motus magis habere in Potestate. Plutarchus pulchrè: Οὐδ' ἐν γὰρ ἄλλοι Μουσῶν εὐμερείας ἀπολαύουσιν ἀνθρώποι τοιοῦτον, ὅσον ἐξημερώσῃ τὴν φύσιν, ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας, τὰς λόγῳ δεξαμένην τὸ μέτερον, καὶ τὸ ἄγαν δόποβαλοῦσαν: Nihil maius ex Musarum placido commercio homines capiunt, quàm quod naturam mitigent, & mansue eam faciant Ratione & Doctrinâ, amplecten-
tem

In C. Mar-
cio Coriol.

tem ex iis Modestiam, & quod Nimis est fugientem. Itaque idem ille scriptor Marcio Coriolano & C. Mario hoc defuisse ostendit, sum- Ab hac va-
mis alioqui viris: qui, inquit, si Musis Gratiisq; litassent, non impetu cui rursus,
ablatis tam fœdum & turpem rebus suis exitum dedissent. Considera.

Haurienda, sed ad usum.] Absit enim ut Princeps hic desi- *Ad rem*
deat, aut in meditatiunculis consenescat. Ut qui ignem à vicino petit, *transferen-*
non illic heret, sed ablato eo domi focum suum accendit: sic capiendi *da Doctri-*
à Doctrinâ igniculi illi Prudentia, & ad usum actionemque Civilem *na.*
transferendi sunt.

Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.] Egregiè in hac re *PAG. 36.*
Aristippus. σεμνωμένον πιδεσθὲν πολυμαθία, ἐφη, ὡς περ οὐχ οἱ τὰ *Redundans*
πλεῖστα ἐδιδόντες καὶ γυμναζόμενοι ὑμῶν ἐπὶ μάλλον ἢ τὰ δεόντα δεγο- *scientia, in-*
φασκόμενων, ἅπας ἔχουσιν πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγνωσκόντες, εἰς ἱσ- *utilis.*
τάδ' αἰσθάνονται: quopiam se iactante ob multi-scientiam, dixit, Ut non ij
qui plurimum comedunt & exercentur, melius valent iis qui mo-
dicè: ita non qui plurima, sed qui vtilissima legerint, docti censen-
di & studiosi. Ergo modus tenendus, præsertim Principi. nec imme-
ritò Iulianus Desertor (aliàs magnus & multiplici virtute Impera- *Iulianus*
tor) male audiuit, tanquã Græculus litterio, & Philosophis nimium *hic nimius:*
deditus. Sed nec Hadrianus extra culpam affectatæ supra modum do- *Et Hadria-*
ctrina. Peccauit pariter Michael Duce filius, Byzanti Imperator, qui, *nus:*
ducente Michaelè Psello, ita totum litteris se dedit, ut gubernatio re- *Et Michael.*
rum penes alios esset, & turpiter imperium dehonestaretur. Ego sanè
Traianum aliquem malim, doctum leuiter, sed vigilantem, serium,
quàm principem otiosum & in litteris deliciantem.

Tenuitq; , quod est difficillimum, ex Sapientiâ modum.] *Modus in*
Pulchra gnome & admonitio. Sed quis igitur ille Principi aptus mo- *Scientiâ.*
dus? Ego hunc censeo, ut neque nihil, neque omnia discat. Nam Lu- *Non tota*
dovicum Vndecimum valde damno, qui filium Carolum omnium bo- *ea spernen-*
narum artium rudem voluit, Ne esset, ut aiebat, in consiliis ca- *da.*
piendis refractor, & tenacior sui sensus. Et meherculè hoc est affec-
tus. Nam illum iam regem duo trësve homunculi, & ij ex vilissimis,
huc illuc pro suo arbitrio circumegerunt, cum magnâ subditorum indi-
gnatione & damno. Gothorum causâ, penè dicam, iustior. qui, cum
Amalassuintha egregia femina filium suum Atalaricum liberaliter
institui doceriq; curaret, cætu factò ad eam venerunt, querentes regem
suum, nec rectè nec decenter institui. Nam ista omnia litteraria lon-
gè à robore & armis abesse, imò effeminari iis animum & ad timorem
traduci. Quare hæc omitteret, & magistros exueret, satis amplis
doctoribus instructus, maioribus suis. Parère Amalassuintha de- *Attimenda*
buit, cum rogantium post-damno. Hæc mala & barbara sunt: atque salè vtilis.

* In Libris
De Institu-
tione.
Artes Prin-
cipe digna.
Trium ge-
nerum:

Eloquētia,
& cuiusmo-
di:

Linguarū
scientia:

Et inter eas
Latina.

Eius utili-
tus.

Politica &
Historia.

Qui legēdi
in Politicis.

omnino seriā institutione formandi imprimis illi, qui ita nati sunt, ut Tac. 17.
bona malaque eorum ad rempub. pertineant. Qualis ea esse debeat, Annal.
* alibi fortasse fusiùs, hic & in compendio dicam. In Liuiio legi, de Ser- Lib. 1.
uio, postea rege: Eruditum artibus, quibus ingenia ad magnæ for-
tunæ cultum excitantur. Tales, neque alias, in Principē ego quæram.
Credo triplices eas esse: ad Splēdorem, ad Prudentiam, ad Virtutem.
Primi generis Eloquētia est & Linguarum scientia. Opus sanè iis,
vel in legationibus audiendis, vel in consiliis, vel in publicis alloquiis.
Infantem esse Principem, turpe, & detrahit auctoritati. Sed quæ elo-
quentia eum decet? Tacitus de Augusto præit: Erat ei prompta ac XIII. Ann.
profluens, & quæ Principem deceret, eloquentia. Profecto talis
aliqua conveniat, non morosa illa aut affectata, & quæ artem aut stu-
dium præferat. Quid tamen Tiberiana illa? de quo idem scriptor. Ar- Ibidem.
tem calluisse quā verba expenderet, validum sensibus, aut consul-
tò ambiguum. Mihi non displiceat. imò in Principe maturo iam
eui & regni, hanc ante illam probem. Profluentia & facilitas sermo-
nis sit adolescentiæ, statæ ætatis hæc librata & examinata oratio. Sed
& si interdum ambigua aut inuoluta, haud damnum. quia sic opus in-
ter exploratores aut callidos, qui sæpe legationis aut aliā specie acce-
dunt. De Linguis censeo, non nisi eas discendas, quarū apud subditos
aut vicinos crebrior usus. Mithridates hic se iactauerit, qui omnes
suarum ditionum: superfluum est, & pompæ magis, quàm usus. Roma-
nos illos proceres, vix lego alias calluisse à Latinâ & Græcâ: & suffi-
ciebant, quia sparsæ & communes ferè per terrarum orbem. Noster
Latinam inter omnes discat, eatenus ut leniter (si opus) in sermone
uti possit, sed maximè ad legendum. Quæ Disciplina melior, non com-
prehensa hoc sermone? nec versiones vim illam aut indolem semper ha-
bent. Addiscenda est, & facile potest, si Præceptor adsit iudicio pro-
bus, qui non circumducatur per varia & superuacua præcepta. Pauca hæc,
& lectio, in breui eam dabunt. Addiscenda autem eò magis, quia etiam
nunc quasi commune vinculum est, quod Europam inter se commerciis
litterarum & sermonis iungit. Scio viros Principes in grandiori iam
ætate, cum usum viderent, assumpsisse, spretam aut neglectam male in-
iuentute. Sed pergo. Ad Prudentiam palam faciunt Politica, &
Historia, quas dixeris eorum fontem. Quod illa præceptis complexa
sunt, hæc præiuerunt exemplis: & prudens aliqua meliorq; mens hau-
riet semper ex istis. Hæc propria & peculiaris lectio ac palæstra Prin-
cipum: se atque otium hic exerceant, incredibili suo & alieno fructu.
Sed in quibus auctoribus aut libris? de Historicis iā diximus: de Politi-
cis, nemo mihi ante Aristotelem: cui Platonis Leges & Rempub-
licam, & Xenophontis Cyrum velim addi. In hac classē pono Mili-
taria, cuiusmodi vetera & noua noster legat. Inter veteres, Leo Impe-
rator bonus est, in libello huic rei scripto; inter novos sunt multi &
erunt,

crunt, iudicio tamen eligendi. Ad hanc partem etiam addo, Physica, Geographica, Astronomica, Geometrica. Omnia hæc ad Prudentiam necessum est, non dicam plenè scire, sed tamen libare. Physica pri- Physica non
spemenda.
mum, quia mentem attollunt (quod idem in astrologicis) & abducunt à vano metu aut admiratione rerum. Plutarchus sapienter considerat, & notat in Pericle. quem ait præceptorem habuisse Anaxagoram, à quo imbutus scientiâ rerum sublimium & cælestium, non solum alto fuit animo, sed & oratione erectâ, longè à plebeiâ & futili loquentiâ. Nec verò, inquit, hunc solum fructum Pericli dedit Anaxagoræ consuetudo, sed etiam omni eum superstitione liberauit, quæ terrorem ex rebus aëreis aut æthereis imprimit ignorantibus earum causas. quem eximit naturalis disciplina, & pro terrificâ & vrente superstitione tranquillam inferit cum bonâ spe religionem.

At Geographica quidni nouerit, ut unâ provinciâ & membra sui Geographi-
ca.
regni? Prorsus ad consilia facit (delectationem omitto, quæ maxima & liberalis est) ad consilia, inquam, facit situs terrarum, & magnitudines, atque intervalla nosse; tum etiam portus atque aditus, flumina, maria, montes; denique præcipua opida & munitiones, & siquid aliud eximium Deus in machinâ istâ inferiore ostendit. Astronomica ad- Astrologica
didi, ut tempora anni, imò & tempestates, nouerit aut præfagiat: dies noctesq; alibi diuersas; communiter cursus siderum, & alia iucunda, sed & vsui ad opportunitates aggressionum terrâ aut mari. Polybius hæc diffundit, & Principi aut Duci bono commendat, in libro suo IX.

Idem & Geometrica. ac reuera ad castra locanda, opida munienda, Geometri-
ca.
propugnacula struenda, tormenta dirigenda, utilem hanc esse partem nemo negauerit, & Principi hætenus tangendam ut possit indicare.

Nam multum opera studiūq; in istis postremis ponendum, haud dicam: Modicè hæc
habenda.
nec probo vel Afrorum reges quosdam, vel Castellæ Alphonsum Decimum, qui toti in Mathematicis aut Astrologicis, celum potius coluere quam terram.

Atqui haud magnos etiam reges eos fuisse, res & facta clamant. Caueat Princeps ne subtilia hæc & inducentia nimis eum capiant: non item minuta alia. quod Neroni obiectum à XIII. An. graui censore Tacito est: Nero puerilibus statim annis viuulum animum in alia detorsit. cælare, & pingere, cantus, aut regimen equorum exercere. Hæc indigna magno Principe: cui sedere illud summi Poëtæ debeat,

Virgil. vi.
Æneid.

Tu regere imperio populos Romane memento:
& ad hunc finem atque artem, alia artium dirigere ac referre. Archi- Archite-
ctonica ad-
hibenda.
tectonica tamen non abiicio. utile & decorum aliquatenus ea scire: atque utinam utantur nostri, non ad Palatia aut Arces solum, sed ad opida tota struenda, quod veteres factitarunt. At vero terrij generis artes, Ad Virtutem. Principem probum moribus, ingenio modestum, Virtus
Principem
est.
constantem aduersum metus, æqui amantem esse, publicè expedit: &
hæc

Ad hanc
Ethica.

Cap. LII.

Plutarchi
commen-
datione
Seneca,
Syrachida.

Cap. VII.

Musica re-
moti.

In Pericli

Fabulosa
historis in-
utiles.

hæc talia per doctrinam etiam inferuntur. Ethica facient, & quam verè ac propriè Philosophiam licet dicas. Agrippinam non audiemus Neronis matrem, quæ filium, ait Suetonius, à Philosophiâ arcuit, monens imperaturo contrariam esse. O feminam alia quoque improbam! quid ais? imperaturo contrariam? ita, qui ex libidine imperium volet gerere, diuina & humana iura spernere: quod tuus ille eximie fecit. At qui benè, iuste, feliciter imperare, instrumentum & adiumentum ei Philosophia est, sed habita etiam cum modo. Aptissimus in hac parte Plutarchus erit, cuius omnis scriptio cum prudentiâ & virtutem inserit; cui Senecæ libellos aliquot addere, valdè sit è meo voto. Iesum Syrachidem etiam commendo, de quo verissimè Basilius Imperator ad filium: è libris eius ciuiles & regias virtutes colligi atque hauriri. Libros autem sacros tractari interim & volui, etiam cum non dico, dico. Quis enim nescit caput in virtutibus Pictatem esse? petatur è suo fonte, & in omni parte doctrinæ misceatur. Hæc præcipua in Institutione sunt: à quâ molliores illas artes Musicen & Poësin sperno: aut certè non exigo. Themistoclis dictum Principi conueniet: qui cum rideretur abiis, qui scitiores & gnari magis talium artium viderentur, At ego, inquit, lyram aut psalterium tractare nescio, urbem quam paruam acceperim, claram & magnam reddere, id scio. Nec dissensit ab hoc iudicio Philippus Macedo, cuius Alexander cum scitè aliquando & suauiter cecinisset: Non te pudet, inquit, tam benè canere? Et addit Plutarchus: Satis enim est, si vel audire vacet regi canentes alios, & Musis abundè honorem habet, si in huiusmodi artibus exercentes se spectet. Hoc si Græci, multo magis Romani. & scribit Cornelius Nepos: Scimus Musicen nostris moribus abesse à personâ Principis, saltare etiam in vitiis poni. Atque hæc si arceo, quid de fabellis ad corruptelam factis? In quo numero Amadeus est, ingeniosi nugatoris proles, pestilens liber, si vnquam fuit, & natus blandè inficere aut & interficere iuuentutem. Fugite Princeps & Aulici, qui vera & seria amatis. In clausulâ moneo, plurimum hæc profutura, sed & interdum non profutura. ac verè de Commodò Imperatore Lampridius: Sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt. Tantum valet aut ingenij vis, aut eorum qui in aulâ institutores habentur. Nota. cauendum ab aulicis corruptoribus in ipsâ Aulâ, & nil nisi serium ac probum ad iuniores Principes admittendum.

IVSTI LIPSI

AD II. LIB.

POLITICORVM

NOTÆ.

IN CAP. II.

De præstantiâ Principatus:

EGNUM res inter deos hominesque pul- PAG. 39.
cherriima.] *Dictum simillimum in Isocratis Regni præ-*
Euagorâ: Πάντες ἀνὸς ὁμολογήσαιεν τυραννίδα, καὶ τῶν *stantia.*
θεῶν ἀλθῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων, μέγιστον καὶ σεμ-
νότατον καὶ περιμεχικότατον εἶναι: Omnes fatean-
tur, Regnum, inter diuina humanaque bona,
maximum, augustissimum, & summo studio
appetendum esse. *Atque ego si me effundere in asserendo laudandō-*
que Principatu velim, benigna materia est, & ingenium seruiat: sed
malo te hæc ab aliis petere, qui in Politicis scribendis habent has Dis-
fertatiunculas velut pro præcipuo scopo. Mihi alia mens est. & tamen *Nos stri-*
quidquid ad rem dici potest, semina eius in Textu nostro iacta ferè *ctim multa*
habes. Quod scito me (semel moneo) alibi seruasse. *diximus.*

IN CAP. III.

De Fæminarum imperio.

PRO iisdem consensu aliquot gentes.] *Pleraque gentes in* PAG. 40.
Christiano orbe, excipio Gallie regnum. Sed & veteres Asiatici ita *Fæminas*
usurpârunt. Arrianus: Νεκρομισμένον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐπὶ δὲ τῷ Σεμιράμιτι, *imperare*
καὶ γυναῖκας ἄρχειν ἀνδρῶν: Receptum solitumque in Asiâ, iamin- *mos.*
de à Semirami, etiam fæminas imperium in viros exercere.

IN CAP. IV.

De Electione & Successione.

MINORE discrimine sumi Principem, quàm quærî.] PAG. 41.
Assidet Cornelia huic sententiæ illud Irenes Imperatricis *Ad manū*
in re simili: ὡς δὲ βασιλέα μὲν ἐκ δρόμου ζήτην, παρόντα δὲ μὴ ματακι- *Princeps*
νεῖν: Quod nec absentem Principem quærere oporteat, nec præ- *capiendus.*
sentem demouere.

Apud Ni-
cet. Chon.
x. Ann.

IN CAP. V.

De Initiis & Mutatione in deterius.

PAG. 42.

Ante imperium multi boni, non in ipso.

SIVE etiam Regni ipsius natura hoc fert.] Potui addere, *causam tertiam, Falsam de regnatura opinionem. Nam quod Galbe olim euēnit, qui omnium iudicio dignus imperio, nisi imperasset: id multis aliis, qui in bonâ spe, adepti denique imperium ostendunt eo se minores. Nec temere à Pittaco dictum: Ἀρχὴ ἀνδρῶν δεινὴ ἐστὶν: Imperium virum ostendit.*

Tac. i. Hist.

Regnum deprauat.

Diuturnitate in superbiam mutant.] *Aegrè scilicet tam magna felicitas fertur. atque ita ipse Tiberius post tantam rerum experientiam, vi dominationis conuulsus est, ait meus scriptor.*

Tac. vi. Annal.

Imperium iis artibus facillimè retinetur.] *Clarè & pulchrè pro hac sententiâ Polybius, cum querit cur Hispania tam cito à Carthaginensibus amissa? Nam, inquit, aliter censebant quæri imperia debere, aliter seruari: nec imbiberant, eos optimè retinere dominia, qui in iisdem institutis perseverant, quibus ea initio sunt adepti. At verò illud clarum testatumque exemplis est, quòd homines felicitatem adsequantur benignitate in alios, & bonâ de se opinione. iidem, cum adepti quæ voluerant, ad iniurias & impotentiam in imperiis delabuntur; sit meritissimò, ut vnâ cum imperantium mutatione, ipsi subditi se & affectus mutant.*

Lib. x.

IN CAP. VI.

De fine Principis.

PAG. 43.

Externa bona à Principe postulatur. Mos Indorum.

VT ea opibus firma, copiis locuples.] *Populus ab his externis Principatuum bonum maximè metitur. Itaque legi non sine risu in Mexicanâ Historiâ (libenter & iucundè ritus noui illius orbis considero) morem iis fuisse, ut cum regem alium consecrarent, is iuraret in hæc verba: Iustitiam se administraturum. nullum è subditis oppressurum. bello fortem futurum. Effecturum ut Sol cursum splendoremque suum teneret, nubes pluerent, riui cernerent, & terra produceret omne genus frugum. Quæ postrema, etsi vnius dei propria, tamen & alij à suis regibus expectabant. De Burgundionibus, Ammianus: Apud hos rex appellatur generali nomine Hendinos, & ritu veteri, potestate depositâ remouetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, vel segetum copiam negauerit terra. quemadmodum solent Ægyptij casus eiusmodi adsignare rectoribus. Et quid fatuitatem accusem? vetus hæc opinio, imò sapientissimo Homero prodita: & sub bono rege vult omnia externa etiam bona. Sic enim Ulysses ad suam Penelopam:*

Lopez Gomara.

Lib. xviii

— ἦ γάρ

Odyss. γ.

— ἢ γὰρ σευ κλέος ἔχονδ' ἐὺρὺν ἰκάνει.
 Ως ἔπευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅς τε θεοδῆς
 Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισι ἀνάσων,
 Εὐδικίας ἀνέχῃσι φέρῃσι δὲ χαῖτα μέλαινα
 Πυρρὰς καὶ κραιθᾶς, βεῖθῃσι δὲ δένδρεα καρπῶ.
 Τίπτει δ' ἔμπεδα μῆλα· θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς
 Εἰς ἐνηγεσίης ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτῶ.

— tua laus latum conscendit Olympum;
 Sicut percelebris regis, qui numina curat,
 In multisque probisque viris iura æqua ministrat,
 Ipsa illi tellus nigricans, prompta atque benigna,
 Fert fruges segetesque, & pomis arbor onusta est,
 Proueniunt pecudes, & suppeditat mare pisces,
 Ob rectum imperium. populi fors tota beata est.

Spart. in
Hadr.

Nec remp. tuam esse, sed te reip.] *Hadrianus Imperator in Reip. Prin-*
 concione sæpe dixit, Ita se rempub. gesturum, vt sciret populi rem *ceps seruis.*
 esse, non propriam. *Vox aurea, & res multo magis, cum præstatur.*

IN CAP. VIII.

De Regno Virtute firmando.

Lib. vi.

ILL E reip. status optabilis.] *Partem hic magis Polybianæ* PAG. 45.
sententia, quam ipsam expressi. Atqui digna adscribi. Εγὼ γὰρ
 οἶμαι δύο ἀρχὰς εἶναι πάσης πολιτείας, δι' ὧν αἰρετὰς ἢ φευκτὰς συμβαί-
 νει γίνεσθαι τὰς τε δυνάμεις αὐτῶν καὶ τὰς συστάσεις. αὗται δ' εἰσὶν ἔθνη, καὶ
 νόμοι· τὰ μὲν αἰρετὰ, τὰς τε κατ' ἰδίαν βίους τῶν ἀνθρώπων ὁσίους ἀπο-
 τελεῖ καὶ σώφρονας, πό, τε κοινὸν ἦθος τῆς πόλεως ἡμερὸν ἀπαργάζεται, καὶ
 δὴ καίον. τὰ δὲ φευκτὰ, τῶναντίον.

IN CAP. IX.

De Imitatione & aspectu ciuium in Principem.

Apud Caf-
 siod. III.
 Var. epist.
 XII.
 III. de
 Legib.

QVALES in rep. Principes, tales ciues.] *Theodericus rex* PAG. 46.
Gothorum ad Senatum populumq. Rom. Facilius est errare na- *Principem*
 tutam, quam dissimilem sui Princeps possit rempublicam forma- *subditi*
 re. *Plato etiam exerte:* μηδεὶς ἡμᾶς περὶ εἶπω, ὃ φίλοι. ἄλλη θ' αὐτῶν καὶ *amulatur.*
 ῥᾶον μεταβάλλειν ἂν ποτε πόλιν τούτων νόμοις, ἢ τῇ τῶν δυναστεύοντων ἡγε-
 μονίᾳ. μηδὲ νῦν γε ἄλλη γίγνεσθαι, μηδ' αὐτοῖς ποτέ γυμνήσεσθαι: Nemo no-
 bis persuadeat, ὁ ἀμικί, vllā ratione citius aut facilius ciuitatem le-
 ges moresque immutare, quam Principum exemplo præeunte:
 neque aliter nunc esse, nec in posterum vnquam futurum. *Vt igitur*
regulam oportet rectam esse, ad quam cetera adequantur: sic
merito Principem, ad quem alij diriguntur.

IN CAP. X.

De iustitiâ necessariâ regnis.

PAG. 47.

Iulia turpe
dictum.

LICET, si libet.] *Iulia Augusta dictum est, priuignum suum ad stuprum inuitantis. & addidit amplius: An nescis te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere? Scilicet, ut Velleius ait, magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentiâ metiuntur, quidquid libet pro licito iudicantes. Ammianus obscurius, sed hoc ipsum dixit: Nulla vacat quæstio prauitatum apud eos, qui quod volunt, maximas putant esse virtutes. Ab hoc fonte Persarum iudicium illa responsio Cambysi, roganti num qua lex permetteret nuptias cum sorore? illi negarunt talem se inuenire, sed quandam aliam quâ liceat Persarum regi facere quidquid libeat. Aequè turpis & perniciosa illa Anaxarchi adulatio. qui, cum Alexander lamentaretur ob Clytū interfectum, nec solatia admitteret: dixit, Ignorare illum, cur veteres sapientes Iustitiā adsestricem Ioui fecerunt. nimirum, quia quidquid à Ioue decretum, id iure quoque factum sit. Anaxarchi tales, sed occulti, utinam non hodie apud imperantes!*

Lib. xxviii.

Anaxarchi
perniciosa
sum.

Apud Arrian. De reb. Alex. lib. i. v. & Plut. in Alex.

IN CAP. XI.

De Iustitiæ administratione.

PAG. 49.

Ius possit
debeatq;
Princeps
interdum
ascere.

CAUSSAS reosque audiat.] *Ipsene? an per alios? Vtrumque: & hoc magis. Certè quin ipse quoque interdum Iustitiæ illud munus in publico utiliter ac decorè obeat, non puto ambigendum. Veteres Imperatores ac Reges fecere: & Caroli etiam Magni Constitutio hæc legitur. Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quòd nos in omni hebdomadâ vnum diem ad causas audiendas sedere volumus. Populo autem dicatur, ut caueat de aliis causis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eis iustitiā facere noluerint. Vbi finem etiā huius consilij vides. nempe ut per supremum illum iudicem, ius sicubi labat, corrigatur, firmetur.*

PAG. 50.

Leges & li-
tes reciden-
da.

Medeatur noster Princeps.] *utinam, utinam! Ludouico Galliarum regi xi. hoc propositum: & causidicina illa, vera tabes Gallia, nunc non esset, si ille pauculos annos fuisset. Exorietur alius, & efficiat ut tandem viperæ istæ sibilare desistant.*

Comin. cap. cxxv.

Apud Flor. lib. iiii. cap. vlt.

IN CAP. XIV.

De Fide.

PAG. 54.

Fides pro
deâ.

IN Capitolio vicinam Iouis opt. max. esse voluerunt.] *Credo hanc eandem mentem esse in Liuianis verbis: Apud quos (Romanos) iuxta diuinas religiones Fides humana colitur. Et profectò sanctitas*

Lib. ix. in Orat. Post. humij.

Et itas quadam in ipsâ fide Scytharum legati ad Alexandrum, pulchrè:
 Curt. VII. Iurando gratiam Scythas sancire, ne credideris. Colendo fidem,
 iurant. Græcorum ista cautio est, qui acta consignant, & deos in-
 uocant: nos religionem in ipsâ fide nouimus. Qui non reuerentur
 homines, fallent deos.

IN CAP. XV.
 De Modestia.

Augustin. **I**N alto positum non alta sapere, difficile est.] *Certè diffi-* P A G. 55.
cile. & magnæ felicitatis est, à felicitate non vinci. Ut quiuis haud Proni ad
facile multum vini fert: non item abundantem fortunam. Da mihi Superbiam
 Curtius VIII. *circumspectissimum regem: tamen inter tot obsequia fortunæ, non* reges.
fatis cauta mortalitas est. Natura, educatio, adulatio deprauant.

Non minùs hominem se, quàm hominibus præesse, cogi- P A G. 56.
 tet.] *Hoc primum remedium & cautio à Fastu, se cogitare. Externa* In eam re-
illa omnia sunt quæ te instant: estimari debes à teipso. Illa abeunt, ve- medium,
niunt: tu quid es, nisi vile infirmumq; corpus? Vide non quid in te ma- cognitio-
gnum habeas, sed quid tuum. Saladinus, Christianorum olim terror, sui.
qui Syriam, Aegyptum, & Africæ bonam partem subegit, morti iam Saladini
vicinus, in cogitationem hanc seriò descendit: & solam interiorem præclarum
tunicam, pro omni pompâ funcbri, in hastâ sublimem ferri iussit, cum factum.
acclamatione, Hoc vnum ex domitore Orientis restare. O vi-
rum illâ & maiore fortunâ dignum, qui tam benè eam cepit! Nihil hîc
proprium aut tuum. coronâ, sceptrum, & omnia hæc ad quæ stupemus,
à Deo sunt: & ne auferat, tu ad eum refer. Thymoleon, magnus lauda- Thymoleon-
tusq; dux, qui Dionysium Siciliâ eiecit, & in illustri gloriâ vixit, ex- tis mode-
 In Thym. *emplo hîc tibi esto. de quo Probus: Nihil vnquam neque insolens,* stia.
 neque gloriosum ex ore eius exiit. Qui quidem cum suas laudes
 audiret prædicari, numquam aliud dixit, quàm se in eâ re maxi-
 mas diis gratias agere atque habere, quòd cum Siciliam recreare
 constituissent, tum se potissimùm ducem esse voluissent. Nihil po-
 test magis sapienter, magis Christianè.

Magnas arbores diu crescere, vnâ horâ extirpari.] *Reme-* Superbie
dium alterum, cogitare Superbiæ assiduam comitem, Deiectionem, & depressio
Pœnam. adharec.

Senec.
 Herc. Fur.

Dominare tumidus, spiritus altos gere,
 Sequitur superbos ultor à tergo Deus.

Laërt. in
 Chilone.

Nihil altum ille, præter se, vult. eig, proprium, τὰ μὲν ὀψιὰ ταπεινῶν,
τὰ δὲ ταπεινὰ ὀψιὰ: erecta deicere, deiecta erigere.

Vidi cruentos carcere includi duces.] *Remedium tertium, à* Varia &
fortunâ variâ nimis & incertâ. Hodie magnus es? cras alius, aut nul- miseranda
lus. suis regnum.

lus. Iugurtham in carcere, Perseum in custodiâ obiisse scimus: & patrum memoriâ, quàm illustre exemplum Tomambais est! Ille Aegypti Africaq; Sultanus, in veteri & felicissimo regno, non solum eo subito exiit, sed & vitâ. Arbitrè paulloante vitæ necusq; gentium, in urbe suâ principe, mulo vicatim per ludibrium circûductus, infami laqueo, & manu carnificis, strangulatus est. Quid sub idem illud aui, Attabalipa in nouo orbe magnus Rex, nonne in carcere, post infinitam vim auri quasi pro vitâ extortam, amisit & vitam? In eodẽ tractu, rex regum Mexicanus, nec vsitatâ quidem morte obiit, lento igne per summum cruciatum vltulatus. Quæ tam tragica exempla meritisimò verbis Senecæ concludo: Quod regnum est, cui non parata sit ruina De Tract. & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis ista inter- quil. Ani- uallis diuisa: sed horæ momentum interest inter folium, & alic- mi, cap. xi.

Breuis ser- Oratio pressa.] Vt moneta illa optima, quæ pretij plurimum ha- bet in parua mole: sic sermo, qui sensus. Quid visurus sim, nescio. sed verbosos valde & vnâ sapientes, nondum ego vidi. Ceterum hæc Bre- uitas imprimis decet Principem. Tacitus de Galbâ: Imperatoriâ, in- quit, breuitate adoptari à se Pisonem pronunciat. Causa apud De- metrium Phalereum hæc: Nam præcepta & iussiones, quæ Principi conueniunt, breuib; verbis formantur, preces autem, quæ humi- lioribus, verbosæ & longæ esse debent. r. Hist.

Vestis, & hæc talia, negligenda. In Cultu ne exuberet.] Iuliani Imperatoris familiare dictum fuit: Turpe esse sapienti, cum animum habeat, captare laudes ex corpore. Et sanè viri magni, incuriosi rerum istarum leuium. Carolus nosse Quintus in veste restrictus. Ludouicus XI. cultu corporis neminem familiarium anteiuit. Iulius Agricola (ita scribit de eo Tacitus) In Agric. cultu modicus; sermone facilis; adèd vt plerique quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricolâ, quærerent famam, pauci interpretarentur. Sic de Annibale Li- nius: Vestitus nihil inter æquales excellens, arma atque equi conspiciebantur. Et quid exemplis opus? vno verbo, plerique illi veteres ἀπὸς ἐαυτῶν εἶχον, καὶ ἀπὸ σκευῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψυχῆς βασιλεῖς ὄντες, καὶ τὰνδον τὴν πλήρην δ' ἑρπετον, τὰ δὲ ἐν τοῖς θυμοῖς τοῖς ἀγαθοῖς ἐφαίνοντο. Syncl. Orat. de Regno. leuiter & sine curâ seipfos habuerunt, non ab apparatu, sed ab animo reges; & introrsum à plebe differebant, extrorsum vel gregariis similes videbantur. Ego Græcorum Imperatores (imagines enim exstant) sine risu non aspicio, in purpurâ: in auro, in gemmis, & à capite ad calcem non regiè, sed muliebriter cultos.

PAO. 57. Munditias mulieribus conuenire.] Idèd Hesiodus quoque monet:

Mund

11. Oper.
& dicit.

Μὴδὲ γυναικείῳ λατρῶς χρόα φαιδρύνεσθαι

Ανέρεα.

Nec muliebri se comptu lotuque polito
Vir quisquam.

Necaliter de externâ omni specie censeo.] *Vt in comitatu, in victu, in omni tuâ vitâ quàm minimum sit Tragædia & pompa.* Nimia & affectata pompa speruenda.
Cari Imperatoris illustre exemplum non omittendum, quia nec vulgatum. Synesius ita narrat. (Carino tamen adtribuit, per errorem, uti opinor: quia *Carus res in Persas gessit, Carinus contrâ mollis, deses, & nullâ expeditione nobilis.) sed is ita narrat. Bellum inferebat Persis, & iam ad Armeniorum limites peruenerat. Illuc militem curare corpus, & cibum è suo com meatu capere iussit, mox ex hostico (Parthorum agros ostendebat) petendum. Dum id agunt, ecce hostium legatos, qui adueniunt. Atque illi opinabantur futurum primò, ut ad Proceres quosdam aulicos deducerentur: deinde dierum aliquot interuallo, ad Imperatorem. Atqui incidere casu in ipsum iam cœnantem. Circumstabat frequens miles, sed auro aut argento nihil cultus. Ipse veste puniceâ indutus, iacebat in herbâ. Cibus erat, vetus aliquod nigrum pulmentarium: & in eo frustula quædam falsæ suillæ carnis. Cum autem legatos vidisset, nihil turbatum aiunt, nec quidquam immutasse, sed vocasse ad se ultro, & dixisse, Scire quòd ad se venissent. nam Carum hunc ipsum esse. Iubere igitur ut renuncient iuueni suo Regi, nisi resipiscat, futurum ut intra vnâ Lunam omnis eorum silua & omnis ager, magis nuda & læuia sint, quàm Cari ipsum caput. & simul cum dicto pileum sustulit, & caput ostendit tam glabrum quàm galea eius quæ adiacebat. Et si quidem appeterent, iussit manum in ollam mittere: sin minùs, statim abire, & extra Romana præsidia esse, tanquam legatione omni iam defunctos. Ita me Deus amet, hæc virum olent, imò heroem.

Orat. de
Regno.

*Vide Vo-
piscum &
Eutrop.
De Caro
narratio
amœna.

IN CAP. XVI.

De Maiestate.

TRISTITIAM & arrogantiam exuas.] *Que duo imperiè nonnulli adsumunt, quasi concilianda Maieitati. Plutarchus hos tales taxat.* PAG. 57.
Qui mentem non habent, reges & Principes, inquit, imitantur imperitos statuarios, qui existimant colossos suos magnos & venustos futuros, si tibiis quammaximè diductis, & inflatos, & hiantes fecerint: sic isti grauitate vocis, & toruitate aspectus, & morum asperitate, & insociabili quadam vitâ, dignitatem & maiestatem imperantium exprimere se censent. Externa Superbia non ad Maiestatem.

In Com-
ment. ad
Princip.
indoct.

Viles

PAG. 58.

Nimia co-
mitas haud
bona.
Periculis in-
situtum.

Viles plerumque, qui nimum ciuiles.] *Omnino abstractio-
ne quadam opus iis qui gubernant, & ne nimis vulgò se vulgent. Peri-
cles sciuit: qui antea familiaris maximè & comis, simul temp. attigit,
ab omni cætu amicorum & conuiujs se abiunxit, vitæ genere quodam
subducto, & planè mutato. Causam Plutarchus adiungit. Δεωαι γὰρ,
ait, αἱ φιλοφροσύναι παντὸς ὄγκου περιγνέει, καὶ δυσφύλακτον ἐν συνθηαί,
τὸ ὥρδης δόξαν σεμνόν:* Comitas enim facilè fastum omnem atterit,
& in familiari consuetudine ægrè custodias illud opinionis de te
augustum.

In Pericle.

IN CAP. XVII.

De variis Virtutibus decòris Principi.

PAG. 59.

Neregant
famina.

Interdum
suadeant.

Isabella re-
gina laus.

Nec tamen coniugum imperiis obnoxius.] *Nam quod
subsidium in eo, ut inquit Tacitus, qui à famina regatur? Cui
tamen humili & seruili vitio plerumque feroces & militares gentes
obnoxias esse, Aristoteles notauit: & hodie nos videmus. Sed ut impe-
ria mulierum, ita consilia non semper damno. Vtiliter sæpe eas Prin-
ceps audiet: præsertim si qua à naturâ paullo magis facta ad pruden-
tiam & virtutem. An Augustum penituit, Liuiam suam audiisse?
Ferdinandum Hispania regem, Isabellam? cui famina Consaluum,
Canarias, Nouum orbem, eiectiones Mauros, & hanc magnitudinem suam
Hispania in parte debet. Maritum enim suum, etsi à se virum ma-
gnum, tamen haud æquè altum aut splendidum, ad illustria illa facta
impellebat leniter ac ducebat. At in vitâ priuatâ, eadem mirifica. Vi-
no etatem abstinuit. artibus litterisq; ita amica, ut sermonem Lati-
num, etate iam grandior didicerit, & auctores librosque intellegere
atque interpretari potuerit. In fortunâ & in morbis infracta; atque
etiam in partu sic magnanima, ut emitteret vix vocem. Rarum heroi-
na exemplum, & cum veteri omni æuo comparandum.*

Lib. xii.
Annal.Li. ii. Po-
lit. c. viii.

Magni
Principes
in consuetudine
fortes.

Coniugia si irascere, agnita videntur: sprete, exolescunt.]
Spreuit sanè Augustus. qui cùm audiret Aelianum quemdam malè
de se opinari solere: Faciam, inquit, sciat Aelianus & me linguam
habere. Animosè item Philippus Macedo, suadentibus amicis, ma-
ledicum hominem in exsilium mitteret: Minimè sis, inquit, ne va-
gus & erro, apud plures de nobis malè loquatur. Plura & obuia
ralia exempla. sed caute tamen vos canicula: quia non omnes Au-
gusti sunt aut Philippi. Ramirus Hispanorum rex mirè probus fuit &
in moribus simplex. ob eam rem cùm irrisui Aulicus esset, & dictis
idemidem peteretur, ad extremum exarsit, & undecim viros nobiles
ad se vocatos, in Oscâ vrbe gladio percuti iussit: addito dicto, *Nescit
vulpecula cum quo ludat. Reipsâ scilicet ostendit periculosum val-
dè, τὸν ἰέντα νότταν, leonem vellicare.

Sueton.
August.
cap. li.
Plut. in
Apopht.Roder.
Sæct. Hist.
Part. 111.

*Non sabe
la volpeja
conquien
trobeja.

Doctri-

Doctrinam nonnihil ad hunc finem promouere.] *Iure mo-*

Lib. I.
Epist.
LXXIII.

neo. nam, ut Symmachus ait, scimus bonas artes honore nutriri, atque hoc specimen esse florentis reip. ut disciplinarum professoribus præmia opulenta pendantur. Sed tamen uoculam, Nonnihil, de industriâ addidi: quia ut tollere eas noxium; ita calidè nimis pro-

Litt. era pro mouenda.

Sed cum modo.

Male, quò tollunt.

Zonar. in
Annal.

mouere. Iustinianus τὰς τυπωθείσας ἐν ἐκάστῃ τῇ πόλει διδασκαλίας τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκαλίοις τῶν λογικῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ὑποθήκας τῆ ἐπαρχοῦ ὀξέκοψε. καὶ ἔπος τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκαλείων ἐχολακότων ἀγροικία τῶν ἐν αὐταῖς κατεργάσθη: antiquitas constitutas, in quoque opido annonas, professoribus bonarum artium dandas, de consilio Præfecti sui sustulit. atque ita frigentibus passim per opida Scholis, rusticitas & barbaria occupauit inhabitantes. Mala hac securis quam Thrax Imperator iniecit: sed illi quoque occultè noxij, qui effusè nimis promouerunt. Nam olium &

M. alè, qui nimis uis gant. Virtus resoluuntur.

mollitiem nullà re faciliùs aut honestiùs in animos irrepere, quàm uia hac litterarum, omnino est fatendum. Atqui robur & virtus non sunt, ubi illa. Ut catuli ad uenandum inepti, qui saltare & eiusmodi delicias docti: sic ad virilia exercitia parùm apti, ciues nimis exculti. Franciscum regem primū, & Leonem Decimum, qui auidè litteras excitârunt, in calum tollimus. Si propositū spectamus, meritò; si finem & successum, ambigo. quia reuera alter Galliam suam, alter Italiam, cultiorem amœnioremq; reddidit, sed vnà & molliorem. Quid bonæ spei reliquum, ubi etiam femina passim in libris & litteris? atqui eò ventum. Mihi

Plutarch.
in Lycurg.

Spartani illi probi, qui ῥεάμματα μὲν ἐνεκα τῆς χρείας ἐμὴν θανον. ἢ δ' ἄλλη παρδεία, ὡς τὸ ἀρχεῖον καλῶς ἐγίνετο, καὶ καρτερεῖν πονεῖντα, καὶ νικᾶν μαχόμενον: Litteras ad vsum saltem discebant. reliqua omnis disciplina erat ut pulchrè parerent, ut labores perferrent, ut in pugnâ vincerent. Et à Principe meo in suis ciuibus id seruari, suadeam valdè. Non nimis, non omnes, studiis se applicent. sed Nobilitas etiam tamen maximè: quia patres valere decet consilio, populo superuacanea est calliditas.

Vsurpanda ad vsum.

Et in primis à Nobilibus.

Sallust. ad
Cæf.

IVSTI LIPSI

AD III. LIB.

POLITICORVM

NOTÆ.

IN CAPVT I.

De Prudentiæ necessitate.

PAG. 61.

Difficile
gubernare.

VLLVM animal morosius, nullum maiori arte tractandum.] *Inde Liuium hoc effatum: Excellentibus ingeniis citius defuerit ars, quâ ciuem regant, quàm quâ hostem superent.* Lib. 11.

Mens vna sapiens plurium vincit manus.] *Hoc Vlysses ille apud sapientissimum vatem voluit, cum Minervam (id est Prudentiam) sic affatur:*

Ἀνέ μοι ὦς μαυγῆα παρὰ στήθεσσι λαυκῶπι,
καί κε τεύχεσσι σίσιν ἐγὼν ἀνδρῶσι μαχοίμην
Σὺν σοί, ὅττι νῖα θεὰ, ὅτε μοι πρὸς φεῶς ἐπαρήγοις.
Atqui ego, si mihi sic adstistas cælia diua,
Vel tercentum contra homines concurrere pugnâ
Ausim, te fretus comite, ô dea, & adiutrice.

Odyss. x.

IN CAP. II.

De duplici Prudentiâ.

PAG. 62.

Viri celebres & sapientes in domo Principis decori.

Princeps sapiens, sapientium commercio.] *Cominatus: Nul- lum maius indicium bonæ mētis Princeps potest ostendere, quàm vt adiungat sibi & familiariter vtatur viros virtute & famâ celebres. Nam omnes statim iudicabunt eum talem esse, quales ij qui apud illum. Hoc sine utile, non tantum in consilio, sed etiam in con- tubernio quosdam habere, insigni tranquillitate vitæ, nullis reip. negotiis permixtos. Nam aliena hæc fama valdè ad tuam famam. Ita Alexandro Callisthenem, Scipioni Panætium & Polybium, Augusto Arcum & Athenodorum, aliis alios adhæsisse scimus, priuatim magis ornamenta quàm publicè adiumenta.* Cap. xxx. III. Tac. iv. Annal.

IN

IN CAP. III.

De Adiutoribus Principis.

SED quâ parabis? iudicij hîc res est.] *Imò res etiam aliqua* PAG. 63.
Industria. Nam iamantè preparari quidam possunt, ut fiant apti. A pueris
Turcarum Princeps à pueritiâ insituit, pacis aut belli futuros admi- quidam
nistros. & Germanorum procures Alumnos quosdam (ita appellant) formandi
suo sumptu educant, in eundem usum. Quid si imitetur Princeps, & ad temp.
selecta quadam ingenia à teneris formari curet ad res Ciuiles? laudem.

Lib. VIII.

Apud Macedones quid seruatum, 2. Curtij verbis dicam. Mos erat Macedo-
Principibus Macedonum, adultos liberos regibus tradere, ad mu- num ritus.
nia haud multum seruilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant
seruatis noctium vicibus proximi foribus eius ædis, in quâ rex ac-
quiescebat. Ij actos ab Agasonibus equos, cum rex ascensurus es-
set, admovebant: comitabanturque & venantem, & in proeliis,
omnibus artibus studiorum liberalium exculti. Præcipuus honos
habebatur, quodd licebat sedentibus vesci cum rege. Castigandi
eos verberibus, nullius potestas præter ipsam erat. Hæc cohors,
velut Seminarium Ducum Præfectorumque apud Macedonas
fuit. hinc habuere posteri reges, quorum stirpi post multas ætates
Romani opes ademerunt.

IN CAP. IV.

De Consiliariis.

OPTIMUM quemque fidelissimum puta.] *Rex Salo-* PAG. 64.
mon (cuius scripta diuinæ humanæq; Sapientia plenissima, uti & Salomonis
Syrachide, vnicè tibi commendo.) paucis verbis: Consilia impiorum scripta pla-
fraudulenta. Excludo autem ab hac probitate etiam eos, qui rem suam ne diuina.
priuatiim malè gesserunt, conturbatores aut decoctores. Basilus Imp. Decoctores
ad filium: Συμβολοις δὲ χρῶ τῶς καλῶς περὶ τῶν οἰκείων βελούσαι- non apti ad
νοις καὶ διοικήσασιν, ἀλλὰ μὴ πῖς κακῶς ἢ ἀβελίας τὰ ἐαυτῶν οἰκονομή- Consilia.
σασιν. ὁ γὰρ κακῶς περὶ τὰ οἰκεία διατεθεὶς, εὐδέποτε καλῶς βελούσεται
περὶ τῶν ἀλλοτρίων: Consiliariis vttere iis, qui rebus propriis benè
consuluerunt, rectèque eas administrârunt, non autem qui per im-
prudential malè. Nam qui suis rebus malè prospexerit, num-
quam ille benè consuluerit alienis.

Proverb.
cap. XII.

Ca. XVIII.

Morum animorumque prouinciæ gnaros.] Etiam lingua: Consiliarij
si tamen sermo diuersus, in locis qui tibi pârent. Nam isti qui per inter- linguarum
pretem accipiunt omnia aut reddunt, nec tam grati nec tam idonei ad periti sint.
agendum, ac multa necessario eos fallunt.

Non exteros temerè, non aduenas.] Nota Princeps. nam hîc Consiliarij
peccamus. Vt vulgò remedia quadam ab Afris aut Indis petita aestima- exteri ma-
li.

Turbant
statum.

Imperiti
eius sunt.

Non amant
eum aut
curant.

Infelices
sunt.

Ruit respu-
blica, quam
ij sustinent.

P A G. 64.

Quales à
moribus
quoque
astimandi.
Iuvenes in-
epti ad rep.

Causâ unâ

Causâ al-
terâ.

Solon eos
omnino ar-
cuit.

Annales le-
ges utilissi-
mæ.

Felices vix
sapiunt.

mus : sic plerumque externa ingenia præferuntur internis . At non oportet . Primum , quia ab hac re turba . Indigena haud facile concoquunt , in suâ rep. plus aliquid credi aut tribui alienis . Inde liuor , questus , & auersio quædam animorum . Secundo , quia raro illi , morum , ingeniorum & totius reip. periti . Plato autem breuiter & recte dixit : Εἰδότος περὶ ἐκάστης ἡ συμβαλή : Consilium eius est , quirei cuiusque peritus . Quod idem alibi diffusius : περὶ παντός μὴ ἀρχὴ τοῖς μέλλουσιν καλῶς βαλεῖσθαι , εἰ δὲ ναὶ περὶ ἑὴν ἢ ἡ βελή , ἢ ἅπαντες ἀμαρτάνειν ἀνδραγῆν : In omni re consulendi principium , nosse id de quò consilium institutum : aut totâ viâ aberrare necessum est . Tertio , quia etiam si iis peritia , vix tamen affectus aut fides . Qui potest in alienam rempublicam ? in quâ semper illud cogitent : Mihi istic nec feritur , nec metitur . Itaque ad commodum suum , aut arbitrium Principis , videbis pleraque ab iis referri . Quarto & ultimo , quia usu comper- tum , consilia externa ferè esse infesta . Alexander male audire capit , cùm Persas audiit : Romani labi , cùm Græcos & exteros : noster Carolus Audax , (ne plura cumulem) cui ruinam suam nisi Campobacchio debet ? Effatum hoc habe . Vt in quam domum vespillones veniunt , signum est funeris : sic reip. labentis , ad quam fulciendam adhibentur peregrini . Quod tamen ita intellego , si multi . nam vt vnus aut alter interdum fide aut ingenio valdè cognitus , haud pertinaciter damnem .

Alcib. i.

In Pha-
dro.

Plaur.
Epid.

Epist. 17.

vii. Polit.
cap. ix.

Cic. de Se-
nect.

Iunius
apud Stob.

Liuius
xxx.

Item fenes.] Qui tales non annis magis , quàm moribus . Nam in quibusdam , vt ait Seneca , non pueritia , sed , quod est grauius , puerilitas remanet .

Consilia senum , hastas iuuenum esse.] Pindari dictum est , uti è Plutarchi Lycurgo videbis . cui hoc Aristotelem velut interpre- tamentum adde : ἡ ψὺ δὲ νόμος ἐν νεωτέροις , ἡ δὲ φρονῆσις ἐν ἀποσβε- τέροις ὄντι : Vires in iuuenibus , Prudentia est in senibus . Iuvenes au- tem non solum à consiliis , sed omnino à rep. amouendi , causâ duplici . Primum , quia Temeritas & calor in iis . Atqui cùm ad gubernacula reip. temerarij atq; audaces homines accedunt , maxima ac miseri- rima naufragia fiunt . Deinde , quia non cadit in etatem eâ Auctoritas : quæ tamen ad iubendum suadendumq; plurimum valet . Opinio sæpe de aliquo , plebem magis mouet , quàm res aut ratio ipsa . Solon igitur iure vetuit τὸν σφόδρα νέον μήτε ἀρχεῖν , μήτε συμβαλεῖν , εἰ μὴ ἀέρισι δοκοῖσι γνώμης ἔχων : valdè iuuenem neque magistratum gerere , neque consulere , etiam si optimè à mente constitutus esse videretur . Rei etiam Romanæ grande olim fulcrum , Annaria leges : quas malè amif- sas bonus sapiensq; Princeps reuocabit .

Fortunâ variâ exercitos.] Nam qui assiduè in rebus prosperis & latis , quid sapiat ? Non temere aduersa casuum reputat , quem Fortuna

Fortuna nunquam decepit. At qui aliam eam expertus est, magis ille *Magis quò aliquando ad Modestiam factus & Cautionem, praeipuas Prudentiae partes. Pin-* *adhiecti.*
darus recte:

— ὁ πονήσας δὲ νόσος

Kαὶ ὁ ποιοῦν δὲ τὰς φέρεται;

— Qui mente laboravit,

Prudentiam inde aufert.

Ann. XII. Tacitus item de Caractaco, Quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum Imperatores praemineret. An-

Li. xxxv. nibal de se, ad Antiochum: Hæc suadeo. qui ut non omnis peritissimus sum belli, cum Romanis certè bellare bonis malisque meis didici.

Nec solum Consiliarij, sed ipsi Principes optimi & prudentissimi, qui aliquando in adversa sorte. Carolus V. Galliarum rex miranda sapientia fuit, atque adeo cognomen id etiam tulit: sed quem Fortuna à teneris annis magis iactavit? Patrem suum Iohannem capi abduciq; vidit, & regnum pænè totum occupari ab Anglis. Ludovicus XI. planè callidus, sed ille quoque nonne per annos sex à patre & patria profugus, apud Philippum Ducem Burgundiae egit, quid nisi exsul? Emanuel Allobrogum, nuper Princeps, in eadem hac classe. Verissimum igitur Græcorum verbum: * Εὖ ὧν ἐπαδεις, ἐμπαδεις: & Miseria Prudentia bona mater.

Principes tales, optimi. Carolus V. Sapiens. Ludovicus XI. callidus.

Emanuel cautus.

* A quibus laesus, ab his doctus.

Quod satis sit, acutos.] Profectò mali & inepti, qui nimis. Nimis ingeniosi, mali suasores. Disputare & sermocinari magis, quam suadere possunt: & tempus saepe terunt, milium, quod dicitur, terebrando. Tu scito, caput omne consilij esse, non in acumine, aut sermonum rationumq; copia, sed in directà quâdam iudicij norma. Ea autem plerumque his acriculis abest. Machiavellum vide, quid eo acutius? at parum bonus aut felix ille, Exempli. Cesari Borgia Consiliarius, quidquid excuset se & fatum accuset. Vide Clementem VII. Pontificem, miram ei ingenij vim omnes tribuunt: sed in actionibus consiliisq; quàm infelix, Roma scit & nunc etiam dolet. In populis ipsis hoc notabis. Quis nescit Athenienses ante Spartanos, Florentinos ante Venetos, ingenio & acrimonia fuisse? melius tamen constantiusq; hos rempub. suam direxisse omnes videmus. Causas huius rei tres. Prima, quàm in Textu libavi. quod velocia ista ingenia semper mouent aliquid, & nec quieta, quieta sinunt. Altera, quod in multiplici inuentione & rationum copia plerumque nant, & agrè expediunt aliquid cui insistant. Tertia, quod ea sibi proponunt quæ non sunt, non erunt; & mentem consiliisq; aduersarij æstimant à subtili suâ mente. Atqui ille saepe stipes. nec quidquam tutius (obiter moneo) quàm de consiliis eius, ex ipsius indole moribusque indicare, aut eorum qui apud illum magni. Sed aliquis hinc quæ An litterati apti ad Consilia?

Per se, non
nimis.

prorsus. Ego verò libenter eos in Consilium admitto, sed qui non sint hoc tantum. Nam qui solâ & nudâ istâ cognitione litterarum se iactant, valde repello. Constantius Imperator Constantini F. me quidem indice, valde hic peccauit: qui, ut ait Zonaras, μηδὲν τῇ γαργυσίᾳ συνέταξε, ὅς παιδείας μὴ μετέληχεν, ἐδὲ ἥσκητο πρὸς τὸ λέγειν, καὶ ἡ δὲ γράφειν ἐμμέτρως τὸ κοινὸν ὥς: neminem in Senatum allêgit, nisi eruditum, quiq̃ue se ad dicendum exercuisset, & sciret scribere vinc̃tâ oratione & solutâ. Nimis tribuit nostro generi: nec vel doctissimi semper ad remp. apti. Necessum est adsint alie illa dotes, de quibus in hoc Capite monemus. Quas si adferunt: ô magnos tunc, & Principi optandos! Nam desiderabilis eruditio litterarum, quæ naturam laudabilem eximiè reddit ornatam. Ibi prudens inuenit, vnde sapientior fiat: ibi bellator reperit, vnde animi virtute roboretur: inde Princeps accipit, quemadmodum populos sub æqualitate componat. Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam litterarum non augeat gloriosa notitia. De his talibus ipsa Sapientia loquitur: Ego Sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus.

Bene, si do-
tibus aliis
mixti.
Laudatio
vera do-
ctrina.

In Const. ap.

Cassiod.
Var. lib. x
epist. 111.

Pro. viii

IN CAP. V.

De ratione consulendi.

PAG. 65.

An Sacer-
dotes in
Consiliis.

CONSILIORVM gubernaculum, Lex diuina.] Apparet ergo meritò Consiliis interesse debere viros Sacros religiosq̃: id est, legis eius peritos. Tamen alij abnuunt, & indecôrâ atque inutilem censent hanc mixturam. Nicephorus Gregoras inter hos videtur. Οὐ γὰρ, inquit, θεωρία πνευματικὴ καὶ πράξις πολιτικὴ, ὥς τὰ πολλὰ, συνεῖναι πρέπει. Non enim Spiritualis contemplatio, & Ciuilis administratio, vt plurimum, inter se iunguntur. Et Synesius Cyrenensis Episcopus multo apertius: Πολιτικὴν ἀρετὴν ἰσχυροῦν συνάπτεω, τὸ κλῶθειν ὅτι τὰ ἀσκήτως: Ciuilem virtutem iungere cum sacerdotio velle, est miscere omnino non miscenda. Ac plura & diffusè in eam rem ibi scribit. Quid ergo nos? cum ventâ sic censemus. Interesse eos posse, imò & debere: sed rarer. tunc videlicet, cum de rebus planè seriis grauibsq̃, agitur, & quæ tangunt vniuersum statum. Nam tunc sanè quidni audiantur? siue vt robur & auctoritatem bonæ sententiæ adferant, siue vt reprimant coërceantque in aliam ruentes. Nam quanquam illi rerum Ciuiliū propriè non periti: tamen sepe etiam in istis saluberrimè consulunt, & Syrachides non falsò scripsit: Anima viri sancti enunciat aliquando vera, quàm septem circumspectores sedentes in excello. At semper tamen eos & assiduè, etiam rebus consiliisq̃ minoribus adhiberi non probem: nec id mihi aut ex illorum videatur, aut publico usu. Districti vide.

Hist. 111.

Epistola
LXVII. to-
tâ.

Interdum
utiliter
esse.

Viri sancti
supra Pru-
dentes sepe
sapiunt.

Ecclesi. cap.
xxxvii.

videlicet terrenis curis, caelestia illa deserent: nec terrena ipsa (quippe aliud illorum munus) satis commodè aut decorè administrabunt.

Libertatem secundò.]

Magnum in Consiliario atque utile munus, ut libera ei lingua. Solon olim rectè: Συμβουλευε μὴ τὰ ἥδιστα, ἀλλὰ τὰ κάλλιστα: Cōsule nō quæ suauissima, sed quæ optima sint. Sic oportet. nam rara hæc nimis in Aulis Principum virtus: & vis scire cuius rei inopiā laborant magna fastigia? quid omnia possidentibus desit? ille qui verum dicat. Certamen plerumque adulationis est: & dant se non magno alicui solū, sed his qui magni apud magnum. Placentini aut Laudenses ferè hoc totum genus, pauci Veronenses. Inter hos tu esto: & scito liberè te semper cum Rege loqui posse, sed non de Rege. Cum modestiā tamen: ad quam Hephæstion ille tibi præt apud Curium: Libertatis quoque in admonendo (Alexandrum) non alius ius habebat: quod tamen ita vsurpabat, ut magis à rege permissum, quàm vindicatum ab eo videretur.

Liberi & veraces cōsiliarij esse debent.

Rara ea virtus.

Adulatio regnat.

Temperanda tamen libertas.

Tertiò Constantiam.]

Turpis enim & facta illa vacillatio sententiam mutantium, & certum signum non certæ mentis. Idg. cum singulis Consiliariis, tum magis Consiliis, vitandum. ne audiam illud, quod Carolus v. Imp. facitè concere in Germanorum consensu solet, quos assimilabat viperis: quia (aciebat) ut istæ matres suas tollunt, sic illorum posteriora decreta, priora.

PAG. 66.

Mutatio in consiliis in pte. Caroli v. iocus.

At non Rigorem.]

Consilia enim ad euentus & tempora accommodanda & sæpe inflectenda sunt: atque, ut Plato ait, χρὴ ὥσπερ ἐν πτώσει κῦβων, πρὸς τὰ πτωτικῶς τιθεῖς τὰ αὐτὰ πρῶτα, ὅπῃ ὁ λόγος ἐρεῖ βέλπς' ἀν' ἔχειν, ἀλλὰ μὴ πρὸς πτωτικαίαν, καὶ ὥσπερ παῖδας, ἐχομένους τὴν πληγόντες, ἐν τῇ βοᾷ διατεῖναι: oportet, tanquam in talorum iactu, ad id quod ceciderit res suas aptare, quocumque modo ratio id optimum esse dixerit. non autem, quasi pueros, ipsos quoque cadentes, firmiter eam rem tenere in quam impeggeris, & clamando quintandoque tempus consumere. Consilia ergo noua pro rebus nouis, aut ubi priora improspere.

Fas aliquando mutare consilia.

Sed cum causa.

Arte enim & flexu quodam opus sæpe.]

Seneca appositè: Huc illuc frænis leniter motis flectendus est animus, paucis sui rector optimus. Plerique enim rectorum rectore alio egent, etsi palam habere eum spernunt. Callisthenes hic offendit, qui præter monita magni sui Doctoris, nimis apud Alexandrum abscessus & asper. Quæ debebat dicebat, sed non quomodo debebat. Arriani cautæ sententiæ ego accedo: καὶ τέπεν ἐγὼ ὅσα ἐς ὕβριν τὴν Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐς σκαλιότητα τὴν Καρλοθέρους φέροντα, ἐδὲν ἐδαμῇ ἐπαυῶ. ἀλλὰ τὸ κατ' αὐτὸν γε κοσμίως τιθεῖς ἐξαρκεῖν φησὶ, αὐξοντα (ὡς ἀνυσὸν) τὰ βασιλέως πράγματα, ὅτῳ τις ξυρεῖναι ἐκ ἀπηξίωσι. ἐκὲν ἀπεικότως δὲ ἀπεχθεῖας γιγνέσθαι.

Reges leniter regendi.

Callisthenes: præfatus.

Als.

Laert.in Solone.

Sen.vi.De Benef. cap.xxx.

De Rep. lib. x.

v. De Benef. ca. xxv.

Lib. iiii. dereb. Alex.

Ἀλέξανδρον Καλλισθένην τίθεμαι, ὅτι τῇ ἀκαίρῳ τε παρρησία, καὶ υπερ-
 γῶ ἀέλτεια: Ego verò nihil eorum, quæ vel ad Alexandri iniu-
 riam, vel ad Callisthenis morositatem pertinent, laudauerim. Sed
 illud aio & statuo, sufficere vt seipsum modestè habeat geratque,
 & Regis, quoad fieri potest, negotia promoueat is, quicumque ad-
 esse & seruire illi in animum semel induxit. nec immeritò grauem
 fuisse Alexandro Callisthenem, tum ob intempestiuam liberta-
 tem, tum ob superbam stultitiam.

Regibus nō
 frustra ob-
 nitendum.

Quoties necessitas ingrueret, prudenter moderans.] *Præ-
 clarum huius Pisonis exemplum, atque omnino imitandum. Plato ad
 Dionis propinquos: ταῦτ' ἐν δὲ καὶ περὶ πόλεως αὐτῷ διανεμεῖον χρὴ ζῆν* Epist. vii.
*τὸν ἑμφρονα. λέγειν μὲν, εἰ μὴ καλῶς αὐτῷ φαίνεται πολιτεύεσθαι, εἰ μέλλοι
 μήτε ματαίως ἔρεῖν, μήτε ὄπο-θανεῖσθαι λέγων: Hoc eodem animo er-
 ga patriam suam affectum, viuere prudentem virum oportet. Di-
 cere quidem, siquid non rectè administrari ei videatur: sed eā lege,
 si futurum putet vt neque frustrā dicat, neque dicendo vitæ peri-
 culum incurrat. Quod tamen ita verum, nisi rex aut regnum pericli-
 tetur. Nam tunc nullum discrimen bonum consiliarium teneat, quin
 clamet. Themistocles ille exemplo, qui olim ad Lacedæmonium. Feri,* Plut. in
 Themist.
 sed tamen audi.

Consiliarij
 taciti sunt

Quintò Silentium.] *Omnino seruandum in Consilio, quod
 vim habere vis aut vsum. Et seruandum etiam tuā consulentis causā.
 quia arduum nimis est, meruisse Principis secretum, vbi siquid co-* Cassiod.
gnoscitur, prodi vel ab alio formidatur. Alexander cū arcanas viii.
quasdam litteras Hephæstioni legisset, detractum annulum ori eius ad- Var. ep.
*monuit. quisque sibi id factum putet, & simul in Consilium lectus est, os
 sibi clausum à Principe signatumq̃. Persas cogita: apud quos, ait* Lib. xxi.
*Ammianus, nemo consiliorum est conscius, præter optimates ta-
 citurnos & fidos, apud quos Silentij quoque colitur numen. De
 quibus & Curtius: More quodam Persarum, arcana regum mirā
 celant fide. non metus, non spes elicit vocem, quā prodantur oc-
 culta. vetus disciplina regum, silentium vitæ periculo sanxerat.*

Sicut apud
 Romanos.

*Simile apud Romanos. quorum Curia, in tanto numero Senatorum, si-
 lentio sic undique clausa; vt non dicam vnum; sed neminem au-
 disse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum.
 Notabile illud de Eumene rege: qui cū Romam venisset, & regem
 Persen in Senatu accusasset, ac de toto bello cum Patribus deliberasset:
 in præsentia nihil, præterquam fuisse in Curia regem, scire quif-
 quam potuit. bello denique perfecto, quæque dicta ab rege, quæ-
 que responsa essent, emanauere. Mira & diuturna silentij fides.* Liui. xlii.

IN CAP. VI.

Vitanda Consiliariis.

ADVERSUS peritos, perucaces.] Turpe. & est aliquis, Pag. 67.
 etiam ubi iuste refragaris, refragandi modus. Demosthenes me-
 ritò Spartanorum institutum laudat, quod tale. Ferunt, inquit, apud
 eos dum decernitur, quemque sententiam suam liberè promere:
 sed ubi decretum est, eadem laudare omnes, & adiutores esse
 etiam illos qui contrà dixerant.

Discordia inter consuasores.] Perniciosa semper, non aliter Dissidia in
Consiliis
mala.
 quàm si remiges & nautæ digladiantur in unâ aliquâ navi. Tacitus
 notat: Iulius Classicianus Suetonio discors, bonum publicum pri-
 uatis simulatibus impediēbat. Et semper ita euenit, ubi inter col-
 legas emulationes. Quid remediū? ut aut ponantur ea, aut certè sepo-
 nantur. Aristidis exemplo: qui Themistocli valde aduersus, cum ta-
 men unâ in legationem missi essent, & ad portam Urbis venissent: Vis-
 ne o Themistocle, inquit, inimicitias paullisper hîc deponamus,
 recepturi eas cum redierimus? Sciebat scilicet rem communem, sine
 communione animorum, numquam rectè administrari.

Auaritia, siue rei suæ studium.] Ab pestis! Nullum enim Auaritia
arcenda.
 est officium tam sanctum atque sollemne, quod non auaritia com-
 minuere ac violare soleat. Quinetiam, ut Pindarus ait, κέρδει ὑγί-
 ας ὁπλὰ δέδεται: Lucro etiam Sapientia capitur & irretitur. Igitur ca-
 uenda illa, & omnes ad eam caussæ. Ac prouide illi populi: quibus
 legem fuisse Aristoteles ait, ut qui agros limitaneos hostibus ha-
 berent, non admitterentur ad Consilia belli gerendi, quasi ob pri-
 uatæ rei aspectum suadere minùs commodè possent. Nec Principi
 remedium hîc aliud, quàm ut ne naturâ tales eligat: & item ut pro-
 lixè cum electis agat, atque omnia à se expectent.

Lex Thebanis, quæ vetuit.] Videntur remouendi à reip. ad Mercatores
non apti ad
Consilia.
Causa.
 ministracione mercatores, causâ non unâ. Primum, quia consuetudine
 & inclinatione auari: ideò, faciliè publicam rem, in suam vertant.
 Secundò, quia parum magnanimi aut splendidi: atque, ut Aristot-
 elis verba usurpem, ἀσυνὴ ὁ τοῖς τοῖς βλοῦν καὶ περὶ τὴν δόξαν τῆς πόλεως:
 parum generosa hæc ratio vitæ, & virtuti aduersa. Tertiò denique,
 quia in publicâ personâ Auctoritatem id minuit: & ut Liuius ait, que-
 stus omnis indecòrus Patribus est visus. Ab hac sententiâ fateor me Interdum
tamen ad-
mittendi.
 stare, præsertim in Regno. Vbi tamen aut rara nobilitas, aut plerique
 honestiorum amplexantur id genus vitæ: non nimis eos repellam. &
 scio Venetos, Florentinos, Genuates, Batauos sic vstasse, haud magno
 In Solone, suo malo. Quinetiam olim dignitatem mercaturæ fuisse, Plutar-
 chus

Vfus eorum
Principi.

chus tradidit: vt, quæ commoda ex regionibus barbaris afferret, amicitias cum dynastis conciliaret, & ad multarum rerum peritiam conferret. *Nota Princeps.* & hoc genere hominum cum fructu saepe utere, siue ad explorandum, siue ad ingressum & aditum aliquem apud longinquos & ignotos faciendum. Nonne hoc Lusitanis regibus limen ad Orientis regna & primus gradus?

IN CAP. VII.

Impedimenta boni consilij.

PAG. 68.

Præsidentes
noxij.

Cum metu
consulendū.

FIDUCIA.] Noxia valde in consiliis, quia suas alienasq; vires parum librat, & euentus omnes aptat ad sua vota. Principes eadem sæpè fallit, qui naturâ magni, libenter audiunt hos magnanimos, & spem magis ipsam, quàm spei causam intuentur. Arcenda, videndumq; semper ne illud audiamus: *ἄρην ἐτὸ ἀχθαί, δέρεϊς.* Priusquam occideris, excorias. Polybij sanum hic dogma, iubentis: *μηδέποτε βουλεύεσθαι περὶ τῶ μέλλοντες, ὥς ἤδη γερονότος, μηδὲ ἀροχάτελπιζεν βεβαυμένους ὑπὲρ ὧν ἀκμὴν ἐνδεχόμετον ἐς τὴν ἄλλω γεραίον, νέμεον δὲ μερίδα τῆς παραδόξου, πάντα γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων ὄντας, μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς.* Numquam de futuris rebus, tamquam iam factis, deliberare; neque præfidere constanter in iis quæ aliter euenire possunt. sed partem aliquam inopinato euentui relinquere, cum vbique homines simus, maximè verò in rebus bellicis.

Liu. XXI.

Adag.
Græcor.
Lib. II.

Imperiti
plerique
stolidi.

Aut adu-
latores.

Cum sapientiâ non commiscetur.] Non hercules cum sit Imperitia ipsa proles. Thucydides: *Αυαθία ὑπὲρ θεάσεος, λογισμὸς δ' ἐόντων φέρεται.* Insicilia Fiduciam, Prudentia Cunctationem gignit. siue vt Hieronymus transtulit: Imperitia Confidentiam, Eruditio Timorem creat. Cui apud reges Adulatio etiam saepe mixta: dum auribus illorum seruiunt, & tam magnos validosq; eos faciunt, quàm videri volunt. Talis Minio ille apud Antiochum: qui ignarus omnium externorum, viresque æstimans regis ex rebus in Asiâ Siriâque gestis, temerè eum impulit ad Romanum bellum. Accessit eiusdem ingenij nescio quis Alexander Acarnan, qui tamquam non vtrum bellandum necne esset, consuleretur, sed vbi & quâ ratione bellum gereretur, victoriam se haud dubiam animo proponere affirmabat. O pestilens genus, præsertim vbi Princeps ipse ad typhum & fastum inclinat!

Lib. II.

Epist. ad
Euagr.

Liu. XXV.

Ibidem.

Quando
& quate-
nus consilia
subita aut
fortia, uti-
lia?

Consilia calida & audacia.] Quæ tamen haud semper improba, ne erres. In communi quidem administratione rerum valde damnanda: at in nouo aliquo aut subito discrimine, utiliter & necessariò saepe adhibenda. Apud Capitolinum scribitur: Hanc nouis rebus debere inesse constantiam, vt rapienda sint consilia, non quærenda. Doctor noster regulam hanc suggerit: Cunctatione non opus, vbi

In Maxim.

Tac. I.
Histor.

III. Hist.
Ibid.

vbi perniciosior sit quies quàm temeritas. Imò ab eodem discas: Inter ancipitia, deterrimum esse, media sequi. *Observa. quia plerique Rebus extremis, media spernenda.* hic peccant, & in rebus afflictis, ut idem loquitur, nec provident satis, nec audent.

Lib. VII.

Celeritas, infamis naufragiis.] *Pulchrè Artabanus apud Herodotum.* Επιχθῆναι μὲν οὖν πᾶν πρῶτον τι καὶ σφάλματ' ἐν τῶν ζημιῶν μετ' αὐτὰ φιλέουσι γίνεσθ'. ἐν δὲ τῷ ἐπιχεῖν ἐνέσι ἀγαθὰ, εἰ μὴ παρυσίῃ δοκέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνὰ χρόνον δέοι τις αὖ: Festinare quoduis negotium, gignit errores: vnde maxima detrimenta exoriri solēt. At in cunctando bona insunt, quæ si non statim talia videantur, tamen in tempore bona quis esse reperiat.

Consulta oportet exsequi festinanter.] *Velleius M. Agrippa* PAG. 69. hanc laudem tribuit: Vir, inquit, labore, vigiliâ, periculo inuictus, & per omnia extra dilationes positus, consultisq; facta coniungens.

IN CAP. VIII.

De Principe, quî se gerat in Consiliis.

r. Hist.

Philip. I.

Tac. I.
Hist.
Phil. III.

MATVRE deliberet.] *Ne eueniat scilicet, quod in consiliis infelicibus (Taciti verba) ut optima videantur, quorum tempus effugit. Tu verò tempestiuè, cum res non erit subita, delibera. quia oportet, ut scitè Demosthenes dixit, ἐκ ἀκολυθεῖν τοῖς πράγματι, ἀλλ' ἐμωροῦσθαι εἶναι τῶν πραγμάτων: non subsequi & comitari res, sed rebus ipsis antecedere & præire. Et addit: Sicut Imperatoris est præire exercitui, sic benè consulti viri ipsis negotiis. Aliud tamen in subitis, ubi factò potius opus quàm consulto. Tum festinandum, neque hæsitandum: ut ij, qui neque alienis consiliis regi, neque sua possunt expedire. Enimverò, ait Demosthenes, dum nauis est salua, promptè consulere & providere oportet, ne eueratur: postquam fluctus exsuperat, inane est studium.* In tempore deliberandum. Interdum & celeriter.

Epist. LXX.
II.

Magna in rep. momenta sunt temporum.] *Quis id nescit? adeò ut super eadem re, alio atque alio tempore, aliud sit censendum.* Pro temporibus consilia. *Seneca pulchrè: Consilia rebus aptantur, res nostræ feruntur imò voluntur. ergo consilium sub die nasci debet; & hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod aiunt nascatur.*

Peccatur hîc in plurium statu.] *Verissimum est, nec quidquam tam ibi solitum, quàm disputando rem extrahere, & sæpe labefactare. Causisse olim Achæos video, & legem habuisse, ut in conuentibus dies vnus deliberationis esset, alter decreti. Vtilis ipsa aut si- Achæica lex. milis lex, in optimatum aut populi statu: Principi vitare facile, ubi & pauciores consultant, & à nutu eius pendent.*

Ne inutili contatione.] *Sive in deliberando, siue in apparando.* Tarditas vitanda.

Demosthenes Atheniensibus suis non semel hoc obiicit, & tarditati huic imputat res amissas. τὸν γὰρ, inquit, τὸ δεύτερον χρόνον εἰς τὸ παρῆναι ἔσθ' ἀναλίσκομεν οἱ δὲ τῶν πραγμάτων καὶ ἐξ ἐμῶν τὴν ὑμετέραν ἐξεδύτηκα καὶ ῥαθυμίαν: Nam agendi tempus in apparatu consumimus. rerum autem occasiones non expectant ignaviam vestram & tarditatem.

Super verbis haud litigandum.

Nēue dies rerum, verbis terat.] Sed nec disputatiunculā de verbis: quod in civili hac dissensione evenisse aliquoties memini, & prudentiores risisse. Audiatur Latinorum ille Prætor, apud Livium: Ad summam rerum nostrarum pertinere arbitror, ut cogitetis magis quid agendum vobis, quàm quid loquendum sit. Facile erit, explicatis consiliis, accommodare verba. Nec pro meo gustu unquam consiliarij, qui circa hæc occupati. Compositæ orationes alibi locum habeant, hic brevis dictio & rectum iudicium.

Sed nec multa ea usurpanda.

PAG. 70.

Res ipsa spectanda.

Audiat cum iudicio.] Latè hoc patet, & momentum habet. Primum est, quod hic moneo, ut non flectat se affectu quodam & inclinet ad unum aut alterum, sed res rationesq; ipsas magis spectet. Demosthenes hoc quoque suis Atheniensibus: Sed si quidem verba audituri convenistis, hæc dicere & audire oportet: sin autem super rerum electione deliberaturi, res ipsas per se nudas, quantum potest, diiudicare vos hortor, auferentes sermones omnes qui facti videntur ad fallendum. Secundum, ut peritos in quaque re maximè audiat, atque iis credat. Labet adscribere exemplum Imperatoris Alexandri Severi, de quo Lampridius: Fuit illi consuetudo, ut si de iure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet; si verò de re militari, milites veteres, & senes benè meritos, & locorum peritos ac bellorum & castrorum, & omnes litteratos, & maximè eos QUI HISTORIAM norant: requirens quid in talibus causis quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium, fecissent. Tertium, ut non tam numeret sententias, quàm appendat. Vetus hic querela Plinij: In publicis consiliis nihil tam inæquale quàm ipsa æqualitas. nam cum sit impar omnium prudentia, par omnium ius est. Locum non habet in Principe, qui potens est rerum, & ad suam sententiam omnes trahit.

Periti in quaque re audiendi.

Et meliores, non plures.

Paucis non credendum semper.

Qui à suis ducitur, ut neruis.] Quod Galba meritissimò obiectum, de quo Suetonius: Regebatur trium arbitrio, quos una & intra Palatium habitantes, nec unquam non adhærentes, Pædagogos vulgò vocabant. Nec tamen abnuo, unum alterumq; valere gratiā, auctoritate, fide apud Principem posse, imò & debere: sed cuius nempe nota prudentia & probitas sit: atque hoc ipsum ita, ut non solus aut alter ille audiantur. Suntu enim vel prudentissimi; tamen professe-

Cap. XIV.

Lib. VII.

profecto nemo in omni re, sed nec in omni hora, equaliter sapit: & rectè Cominæo dictum, à meridie sæpe non iidem, qui manè fuimus. Purior illa & sine nube mens, non semper est præsto. Ergo tutius plures audiri, utique in rebus grauib: & sic Artabanus, apud Herodotum, Persarum regi: Rex, nisi diuersæ variantesque sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet uti eâ quæ dicta sit. At cum plures sunt, licet tanquam aurum purum secernere: quod solum separari cum nequeat, alteri applicatum comparatumque potest. Adde etiam, quod unus ille aut alter præpotens, facile à vero abeunt (priuato aliquo aspectu) & à recto. Cominæus ita obseruat, & monet: Siquis singularis tantam habeat fidem apud Principem, ut eum alij obseruent & metuant; is reuera dominatur, & regnum obtinet, suisque rebus tantum & facultatibus consulit, publicis neglectis: quod regi (Carolo Octauo) scimus euenisse. Quod ipse de Carolo, impari successore Ludouici patris; idem de pluribus possit, & dederim vel nouitia exempla. Non lubet, nec ludo, magis illustre vnam, vetustius paullo, de Isaacio Imperatore Græco: qui Theodorum quendam Castamonitam, hominem & ad alias res ciuiles, tum ad pecuniarias aptissimum, non suis tantum sed sibi præfecit. quem inquit Choniates, Logothetam designauit, & ab eo ducebatur, reducebatur ut obnoxium aliquod animal, aut potius instar mancipij omne quod ab eo imperaretur peragebat, nihil ipse discernens. Contigit autem mori illum Theodorum: quid deinde? querit alium dominum, & adolescentulum quemdam, vix à tabulis & scholis digressum, summæ rei præficit; qui non ipsum Imperatorem solum, uti cetum maximum paruus piscis qui Propompus dicitur, ducebat quod volebat & circumagebat, sed & militares numeros legionesque tractabat: quasi ab ipso semine & incunabulis maximarum rerum administrationi innutritus esset, aut quasi ab ipso natali scilicet sapuisset: haud aliter, quam Sibyllam, simulatque ab aluo prodiisset, de fabricâ vniuersi disseruisse ferunt. Facetè deinde addit Choniates, & subsannat: Erat, inquit, ille adolescens, velut apicula aut culex, aures leonis adfiduè circumsonans; aut ut niger pumilio, qui maximum terræ pondus elephantem gubernat; vel ut funiculus, qui camelum naso trahit; vel denique ut angusta porta aut semita, quæ ad Aulam duceret. Et quid miramur? profecto hæc sunt risu, aut morsu potiùs & Sairrà digna. Faciat qui volet Principum, audiet viuus aut mortuus quod iste.

Homines alij aliàs, & in aliis.

Plures audiendi.

Vnus aliquis facile mutatur.

Imperator, cui imperaturum.

Tamen sine pertinaciâ.] Alterum hoc est vitium. nec molem & sequacem nimis esse, nec refractarium oportet. Sapiat ipse aliquid, sed & alios putet. quam animi temperiem pulchrè mihi complexus Homerus videtur.

Obstinatio vitanda.

Ἀλλὰ ἀναξ αὐτὸς τ' ὁ μὲν δὴο, πᾶσι δὲ τ' ἄλλω.

Ipse, ô rex, benè consulito, & pareto vicissim.

Iliad. 6.

*Agnata sa- Peccant hic saepe magni, qui ut fortunâ, sic sensibus, super alios se pu-
pe magnis. tant. Itaque Seneca hunc affectum expressit:*

— regale hoc putat,

Sceptris superbas quisquis admouit manus,

In Medea.

Quâ coepit, ire.

Imò quidam ita fatui, ut etiam post consilia, ne alienæ sententiæ egere videantur, in diuersa ac deteriora transeant. In hoc numero

Tac. xv.
Annal.

ille Xerxes, qui Græciæ indicturus bellum, (Valerius refert) adhi-

Lib. ix.
cap. v.

bitis Asiæ principibus, Ne viderer, inquit, meo tantummodò vsus

consilio, vos contraxi: ceterum mementote, parendum magis vo-

bis esse, quàm suadendum. Nescio insolentius, an stultius dictum.

At ego hoc quoque nomine, Principem parum aptum esse dixerim ad

puriter consulendum: quòd de re eius maximè agatur. Benè autem hoc

Cobares quidam apud Curtium: Natura mortalium hoc quoque

Lib. vii.

nomine praua & sinistra dici potest, quòd in suo quisque negotio

hebetior est, quàm in alieno. Turbida sunt consilia eorum, qui

sibi suadent. Quid tamen in rege sene, & gubernationis iam gnaro?

aliquid plus ei permiserim: sed non ita ut cum Tiberio (apud Sucto-

nium) semper sit sui arbitrij, contentusque se vno. Plus iudicare

Ca. xviii.

ipse potest, plus tamen suggerere & inuenire plures.

*Celanda
sententia.*

Sententiam suam celet.] Quod duplici sensu moneo. ut nec

ipse declaret quò inclinet, ne ceteris (ait Tacitus) assentiendi neces-

I. i. i. d.

sitas fiat: sed nec dictis iam sententiis, aperiat quam probet. Decorum

enim ita, quasi suæ meditationi quædam relinquat: sed & utile ad

Tac. xv.
Annal.

effectum, ut minus periclitetur efferr.

Anima consilij secretum.] Cui sanciendo, reperio & iura-

*Iuramen-
tum in cõ-
silio.*

mentum interdum interpositum apud Principes. Ita enim Capitolinus

in Gordianis: Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud

est hodie, quàm quod vestra clementia (ad Diocletianum scribit)

conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit quæ non sunt om-

nibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, nequis ante

rem completam quisquam vel audiat vel intellegat. Produntur au-

tem consilia non verbis tantum, sed & signis. de quo studiosè ita mo-

*A signis
cauendum
iudicij.*

nuit Polybius: Primum præcipuumque eorum quæ ad felicem

Lib. ix.

consilij exitum requiruntur, est silere. Itaque neque gaudij osten-

tatione, ob spem scilicet inopinatam affulgentem, neque metus;

sed neque familiaritate inductum aut affectu & amore, quid-

quam communicare cum exteris oportet; sed cum iis dumtaxat,

sine quibus res ad exitum deduci non potest. nec iis ipsis

antea quàm cuique rei agenda tempus adiget. Silere autem

non

Tac. xv.
Annal.

non linguâ tantum oportet, sed multo magis mente. Multi enim sermone quidem celantes, ipso aspectu & vultu, aut & factorum aliquo, reuelarunt sua decreta. *Ea verò postrema verissima sunt, & quidam suspicari de consiliis suis dant suspensi aut masti, & magnæ cogitationis manifesti.*

Ia eius vi-
ta, cap.
LXXIX.

Lib. I. I.

Libertatem admittat.] Imò verò & prouocet, atque arte eli- Libera vox
elicienda.
ciat intimos eorum sensus. Difficile enim & rarum est, ut non aut eò
sententias dirigant quò Principem ire censent, aut in gratiam eorum
flectant, qui ipsi in flagranti gratiâ sint regentis. Itaque interdum Huic rei
avies.
bonum, Principem subito & quasi aliud agentem, sententiam ab hoc
aut illo seorsim exquirere. quod Sfortiam cognomento Magnum calli-
dè & frequenter fecisse, scriptum reliquit Paulus Iouius. Interdum
non per se, sed per interpositam personam iubeat explorari. Sed & hoc
vtile, sententiam sine ordine, aut immutato ordine ab infimis petere,
ne affectu sint potentiorum, ut dixi: sed & ut equaliter omnes parari.
Suetonius de Augusto: Sententias de maiore negotio, non more ne-
que ordine, sed prout libuisset, perrogabat, ut perinde quisque
animum intenderet, ac si censendum magis, quàm assentiendum
esset. *Utilissimum autem, in scripto eas exigere & clausis tabellis. Ita
enim & accuratior sententia, & certè liberior, sine alterius gratiâ aut
offensâ. Suadet hoc Augusto Macenas, apud Dionem. In causis gra-
uioribus, sententias non palàm rogabis, ne amicis suis fauentes
parùm liberè quid sentiant pronuncient, sed in tabellis eas scriptas
ad se solum, ne cui alij innotescant, perferri iube, & lectas etiam
statim deleri. Ita enim verum sensum cuiusque maximè cogno-
scas, si eum illi à nemine alio cognitum iri, persuasum habebunt.
Quod si tui aspectu (ita interdum causa aut res est) minùs liberè vel
scripturos putes, tum remedium, solos relinqui, & inter se deliberare.
Mihî etiam non displiceat, quod Turcarum Principes audio usurpare,
ut in proximo Senatus habendi loco possint occultè, cum velint, con-
sistere, illinc per cancellos (sed velo opposito) omnium sententias audi-
re: ut tamen adesse eos, etiam cum non adsint, fas sit suspicari: & con-
trà. Id verò & libertatem dare sententiis videtur, cum non coràm
ille imminet: sed & intentionem addere, cum semper possit ausculta-
re & adesse.*

De Benef.
lib. vi.
cap. xxx.

Regum opes sæpiùs assentatio, quàm hostis euertit.] Assentatio
crebra Au-
la.
Quod vitium ita inherens & affixum Aula, ut desperem (nisi
apud magni excellentisq; animi regem) posse euelli. Iuvat Seneca
verba ruminari & hic apponere: Monstrabo tibi, cuius rei ino-
piâ laborant magna fastigia, quid omnia possidentibus desit:
scilicet ille, qui verum dicat, & hominem inter mentientes
stupentem, ipsaque consuetudine pro rectis blanda audiendi, ad
igno-

ignorantiam veri perductum, vindicet à consensu concentuque falforum. Non vides, quemadmodum illos in præceptis agat extincta libertas, & fides in obsequium seruire submissa, dum nemo ex animi sui sententiâ suadet dissuadetque, sed adulandi certamen est, & vnum omnium amicorum officium, vna contentio, quis blandissimè fallat? Nec mirum sanè, tam crebrum hoc genus esse: nam & fructum præsentem capiunt, & res in facili ac sine labore. Tacitus: Suadere Principi quod oporteat, multi laboris; assentatio erga Principem quemcumque sine affectu peragitur. Vult dicere, in recto veròq; consilio adnitendum, & industriè agendum esse: in adulatione, cum verus amor aut cura tui publiciq; non sit; ex facili omnia dici, tantum ad voluntatem.

1. Hist.

Persei crudelitas.

At mihi salus illius desperata est.] Tale hoc Ciceronis: Cuius aures clausæ sunt veritati, ut verum audire non possit, eius salus desperanda est. Quid de Perseo rege dicam, qui ab amicis duobus liberius admonitus de vitiis præteritis & culpis, utrumque pugione interfecit? dignus qui verum postea non audiret, & ipse ac regnum perirent, ut euēnit.

Non remuneranda temere aut vulgo consilia.

Nec bona quidem consilia præmiis adficiat.] Causam habes in fragilitate vel ambitione humanâ. quia cum semel iterumq; placuisse se vident, & premium retulisse; extra limites facile abeunt, & tibi se dant muneranti. Sed & sibi placent, & superbiam induunt: fugiendum. Mæcenâs tamen apud Dionem aduersus nobis videtur, suadetq; Augusto: Eos qui rectam sententiam probamque dicent, & lauda & honora. illorum enim ex inuentis ipse bene audies. qui verò aliter, neque ignominiâ affice, neque accusa. Mentem enim illorum considerare oportet, non autem aberrationem castigare. Concilio. quod communiter prudentem Consiliarium honorare ac præmiari, fas & ius: at non ob singula consulta aut suasa.

Lib. III

Deus supra consilia.

Sæpe praua magis, quam bona consilia, prosperè eueniunt.] Aut si non sæpe, ut Sallustius, certè interdum: & dominatur ac ludit in humanis rebus, præter omnem rationem nostram, præpotens illa ratio, id est Fatum. Hoc Demosthenes sapienter: Consultores vestros, inquit, ut impostores, siquid aliter accidit, accusatis: neque consideratis, quærere & rationibus colligere optima, quantum homo potest valetque, id nostrum esse; effici autem ista & succedere feliciter, id plurimum in fortunâ situm esse. Itaque vir prudens non eo sibi displicet, si in mente & ratiocinio recto minus rectus successus. imò cum Phocione sentiet ac dicet: qui cum aliquando suassisset, nec obtinuisset, & contraria etiam sententia feliciter effectui data esset: rogatus, ecquid peniteret? Minimè, inquit, nam mea meliora, et si

Exord. XXVI.

Phocionis dictum.

hæc

Lib. VII. hæc feliciora. Cui adsonat hoc Artabani, apud Herodotum: Suadeo tibi rex, inquit, benè deliberare in quo maximum est lucrum. Nam etiam si aliter accidat, nihilominus tamen benè consultum est, & superavit Fortuna consilium: qui verò malè consilium cepit, si fortuna ei arrisit, ille est quidem voti sui compos, sed nihilo teciùs malè consultum est. *Atque hæc de Consiliis. ad quæ quoniam bellum, & commodum est Caput siue tractatio in Leone Imp. de Apparatu bellico, lubet id totum hic adscribere, cum fructu imò & voluptate à Politico legendum.*

Quomodo consilium capiendum sit.

CAP. IIII.

OMNEM actionem consilium anteciat: inconsulta enim rerum tractatio haud satis tuta est. Nam quanquam interdum quis gloriatur se, quasi simul & deliberaverit, & res suas gesserit, multa prosperè atq; ex tempore gessisse: tamen perrarè aliquid tale usu venire fortunatè solet.

2. Propterea inprimis præcipimus tibi, ut ante omnes res suscipiendas, maximè autem bellicas, consilium cum iis præfectis capias, qui tibi ad hoc idonei videbuntur: cuius generis Turmachæ reliquique sunt. Vbi verò firmitatem aliquam habere consilium videbitur, rem ipsam de quâ deliberasti, omni studio ac diligentia contendas ad exitum perducere, nisi si (quod persæpe solet accidere) aliquid interim aduersum & contrarium consilio contingat. Consilium autem quidnam tandem sit, & quemadmodum consilium tutò expedire possis, explanabo.

3. Consilium est, deliberatio quædam de re agenda vel non agenda. Si res agenda non sit, statim sistendum tibi est: sin agenda sit, modum agendi vel quomodo; tempus vel quando; vbi vel locum; quid vel rem agendam; quem vel personam qui hoc suscepturus & ad exitum perducturus est; propter quid vel causam cuius gratia res suscipitur; considerare oportet.

4. Qui deliberaturus secum est, ante omnia suam ipsius mentem ab omnibus perturbationibus liberam habeat, maximè autem ab amore vel odio atque omni aliâ perturbatione, quæ rei de quâ deliberatur damnosa esse potest.

5. Deinde non solum quid facile sit eligito, & in hoc incumbito, sed etiam omnia quæ usu venire possunt animo prospice: fortassis enim post rem inceptam aliquid se tibi quod inprimis conducibile est, offeret, quod antea prætermisisti.

6. Quòd si tecum ipse non solum capere consilium, verumetiam alios assumere volueris, te ipsum tamen ab omni perturbatione vacuum præbe, ac si solus deliberares. Consultores autem adhibe experientes rerum, prouidos, perspicaces, ærumnarum ac prosperitatis tuæ socios, ad excogitandum solertes, fideles, qui tibi neque ad gratiam obtemperabunt, neque illi qui rei susceptor existit, neque sibi mutuo, sed qui quod cogitant dicunt, qui

simplici animo & incorrupto sunt, nullumq; ex iis rebus lucrum quærunt, sed eo ipso tempore quid maximè vtile sit explorant.

7. Sunt enim qui cùm lucrum aliquod aut compendium, aut ad se, aut eos quos caros habent atque diligunt, pertinere posse vident, totam iudicationem rei cò transferunt: & quia pertinaces sunt, vniuersum consilium ab utilitate communi, ad id quod ipsi volunt deducunt.

8. In rebus occultis & abditis, fideles adhibe tibi & temperantes viros & tacituros, & qui in sua & non aliorum potestate sunt, cùm secretæ res istæ, vt secretiores fiant, minimè ad cognoscendum multitudine indigent.

9. Delibera tardè, nisi aliqua necessitas celeritatem requirit: vbi consuleris, si nullum impedimentum sit, maturè facito.

10. Tempus & locum, quemadmodum prædictum est, rei idoneum elige. Sed de eâ referas non ad teipsum solum, sed etiam ad omnes qui tecum consilij participes fuerant, & quid facto opus sit, cum multis delibera: quæ verò agere volueris, cum paucis communica, & vbi optimum ex omnibus consilium ceperis, apud te solum tene, ne aduersariis hoc indicetur, & insidiis illorum appetare.

11. Res ipsæ diuersas & plurimas sæpe afferunt sententias. fortassis autem quauis res circumstans omni ex parte manifesta fiet, si singulæ consultorum sententiæ inter deliberandum in vnum conferantur.

12. Omnes autem debent huc spectare & conuenire, ad saluam atque illæsam multitudinem conseruandam, & ad curam prouisionemque eius qui eos conuocauit suscipiendam.

13. Finis consilij sit tibi, vt cognoscas in rebus gerendis vbi & quando agendum vel non agendum sit, & quâ de causâ quidque agendum.

14. In deliberatione tuâ, & in omnibus sententiis quæ in deliberationem veniunt, adesse hæc duo oportet. posse illud fieri, atque vtile esse: hæc enim duo si non adsint, infirmum consilium esse & temerarium statim deprehenditur, & quasi ante oculos illius vitium cernitur.

15. Si enim inutile sit de quo deliberas, non modò non commodaberis, verumetiam lædèris. Si verò non possunt de quibus deliberatum est perfici, inanis hæc consideratio ad temerarium exitum, quòd fieri nullo modo aut viâ potest, necessariò pertinet. In primis autem vitare oportet eas offensiones, quæ in promptu sunt. vulgus enim hominum solet rerum futurarum cogitationibus seipsum oblectare, offensiones autem circumstantes prouidere non solent.

16. Vtilissima autem est in omnes partes animi quasi excubatio, & eorum quæ vllâ ratione fieri possunt in considerandis rebus pertractatio: ita enim fiet, vt neque teipsum nimis cæcæ temeritati exponas, nec rursus nimiam rerum cupiditate illectus, in manifestum aliquod discrimen incidas.

17. Rursus timor absque vllâ audaciâ, à vitio non abest: & qui quosuis casus temerarios formidat, temerè sæpe aduersus seipsum multa facit, & quæ ex vsu suo sunt negligit, & ab vtilibus rebus suscipiendis abhorret.

IN CAP. IX.

De occultis & domesticis consiliis.

VT I spernat genus illud domestici consilij.] *Hoc genus* PAG. 71.
nempe quod subiungo, è vilibus aut seruilibus ingeniis: non in vilium ho-
uniuersum damno, si quis in familiâ auctoritate & fide dignus: sed ip- *minum cõ-*
se quoque inter digniores. Crede hoc semel Princeps, nihil generosum *siliis haud*
aut alium à seruitiis illis expectandum, & contagione istâ tu quoque *utendum.*
sordesces. Vide te quæso Ammiani scomma, sed appositum, in Constan-

Lib. XVII *tium Imperatorem: Mercari complures nitebantur Eusebij fau-* *Dictorium*
rem, cubiculi tunc præpositum, apud quem (si vera dici debent) *in Constan-*
multa Constantius potuit. O figuratum, sed asperum morsum! mul- *tium.*

Cap. XXIX. *tum erat, illum homuncionem Eunuchum, aliquid apud Imperatorem*
posse, at ille inuertit, & quasi ipse potens rerum & arbiter esset, Multa,
inquit, apud illum Constantius potuit. Eò veniunt descenduntq; isti,
qui domesticis regimen sui præbent. In Claudio Imp. nonne olim simi-
le? qui libertis vxoribusque addictus (ait Suetonius) non Princi-
pem se, sed ministrum egit. Vnum hoc incommodum, Indignitas:
adde alterum, Prædationem. Isti enim rapiunt, exhauriunt, vendunt *Rapaces*
omnia, & prædas agunt. Crebrum olim malum & in historiis fre- *hoc genus.*
quens, præpotentes liberti aut eunuchi. Spreuit Alexander Imp. (bo-
nus & variè imitandus) qui vt Lampridius ait, Eunuchos nec in
consiliis, nec in ministeriis habuit, qui soli Principes perdunt, dum
eos more gentium aut regum Persarum volunt viuere. qui à po-
pulo, etiam amicissimum Principem semouent; qui internuncij
sunt, aliud quàm responderetur sæpe referentes; claudentes Princi-
pem suum, & ante omnia agentes, nequid sciat. Qui cùm empti
sint, & prauī fuerint, quid tandem possunt boni sapere?

Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.] Dictum hoc
& querela Diocletiani fuit, de quo Vopiscus: Sed ego à patre meo *Notabilis*
audiui, Diocletianum Principem, iam priuatum, dixisse, Nihil *vix.*
esse difficilius quàm benè imperare. Colligunt se quattuor vel
quinque, atque vnum consilium ad decipiendum Imperatorem
capiunt, dicunt quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus
est, vera non nouit: cogitur hoc tantum scire quod illi loquuntur:
facit Iudices quos non oportet, amouet à rep. quos debeat obtine-
re. Quid multa? vt Diocletianus ipse dicebat, Bonus, cautus, opti-
mus venditur Imperator. Nec dissimile, quod Misitheus Præfectus
prætorio, vir laudatus, Gordiano Augusto, & genero suo scripsit, apud
Capitolinum: Euassisse nos grauem temporum maculam, quâ per *Contra*
spadones & per illos qui amici tibi videbantur (erant autem ve- *Ministros*
hementes inimici) omnia vendebantur, voluptati nobis est, & eò *improbos.*

magis quò tibi gratior emendatio est. Neque enim quisquam ferre potuit, datas eunuchis suffragantibus militum præposituras, negatum laboribus præmium, aut interemptos aut liberatos, pro libidine atque mercede, quos non decebat: vacuatum ærarium per eos, qui cottidie insidiosissime frequentabant: inicitas factiones, ut tu decipereris, cum inter se de bonis pessimi quique haberent consilia tibi met suggerenda: bonos pellerent, detestandos insinuarēt, omnes postremo tuas fabulas venderent. Diis igitur gratias, quòd volente teipso emendata resp. est. Delectat sanè esse boni Principis fœcerum, & eius qui omnia requirat & velit scire, & qui pepulerit homines, per quos antea velut IN AVCTIONE POSITVS NVNDINABATUR. *Qua talia interdum diffusius exsequor & repono, ut in aliena vitiorum imagine, sua Principes videant, & damnent, si habeant; exsecrentur & abstineant, si non habent.*

I N C A P. X.

De Administris, eorumque lectione.

ELIGI suadeam cum curâ.] *Et mecum Casiodorus, in personâ Theoderici regis: Ad ornatum palatij credimus pertinere, aptas dignitatibus personas eligere: quia de claritate seruientium, crescit fama dominorum. Tales enim prouehere Principem decet, ut quoties procerem suum fuerit dignatus aspicere, toties se cognoscat recta iudicia habuisse.* Varr. l. iii. c. 11.

PAG. 72. **V**t genus iis honestum.] *Enimvero interest, & de his talibus spes omnino maior meliorq. Theodericus item rex, apud Casiodorum: Prouidentia nostræ ratio est, in tenerâ ætate merita futura tractare, & ex parentum virtutibus prolis iudicare successum. Quia bona certa sunt, quæ fidem ab exordio trahunt, dum origo nescit deficere, quæ consuevit radicitus pullulare. Fertur etiam cursu perenni fontium vena vitalis, & hanc conditionem sustinent cuncta manantia, ut sapor, qui concessus est origini, nisi per accidentia fuerit fortè vitiat, nesciat riuulis abnegari. Atque etiam in omni nobilitate, etsi corruptâ, generosum tamen aliquid & ambitiosum inest. Habet autem, ait Seneca, hoc optimum generosus animus, quòd concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida. Tiberius igitur, in pleraque gubernatione prudens, hoc quoque seruabat, ut mandaret honores (Taciti verba) nobilitatem maiorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando, ut satis constaret non alios potiores fuisse.* II. Varr. l. xv. l. iii. Ann.

Causse vilis ille, qui tantum viles sibi adinouet.] *Neque hoc tantum, sed causse etiam aliæ accedunt, Dioni Casio, in Agrippa suaserit ad Augustum, dicta. Si temp. inquit, ignauis & non magni pretij ho-* Lib. i. c. 11.

*Causse
pulchra,
cur viles no
promouendi.*

tui hominibus committas; statim & nobilium ac strenuorum iram
 in te prouocabis, ob contemptam eorum fidem, & maximis in re-
 bus damna patieris. Quid enim præclari homo vilis aut ignobilis
 gerat? quis hostis eum non contemnat? quis socius ei obediat? quis
 militum non dedigneretur sub imperio eius esse? Enimverò quæ
 mala inde manare possint, nihil opus habeo apud scientem te di-
 cere: hoc tamen omittendum non est, hunc talem, si rem malè
 gerat, plus tibi damni, quàm ipsos hostes, daturum; sin rectè ali-
 quid egerit, statim eius mentem, bonarum artium expertem,
 amentia & stoliditate completum iri, eumque ex eo tibi ipsi for-
 midolosum fore. *Causse sunt, quæ appensa pondus habeant, & vi-*
que ista postrema. Itaque Turcarum institutum, haud satis mihi pro-
babile, qui ex militari solâ virtute promouent, generis nullo adpectu.
Tegitur tamen hætenus culpa, quia nobilitas ibi sublata, & præter
unum Dominum eiusque stirpem, reliqui seruorum loco sunt. Nisi ta-
men, quod una hic ratio dari possit, fides & obstrictio maior tenuium,
cùm facti grandes. Ammianus tangit, de Iouiano, qui sub iniuria un-
dique se firmare volebat: Malarichum ex familiaribus negotiis
 agentem etiam tum in Italiâ, Iouino iussit succedere armorum
 magistro per Gallias: geminâ vtilitate præspeculatâ, vt & dux me-
 riti celsioris, ideoque suspectus, abiret è medio; & homo inferioris
 spei ad sublimiora prouectus, auctoris sui nutantem adhuc sta-
 tum studio fundaret ingenti. *Et profectò beneficiarj beneficis suis*
ferè adherent, vel suâ causâ: & indicauit Liuius, de centum Senato-
ribus à Tarquinio Prisco allectis: Factio, inquit, haud dubia regis,
 cuius beneficio in curiam venerant.

Lib. xxv.

Lib. i.

Excipio, si eximia in aliquo virtus.] *Multa exempla sunt*
reip. talibus feliciter communicata. Plutarchus & solam virtutem
considerari vult, in Sullâ: ὡς περ ῥῶ κυνὴς ὁ ἐ ζῆται π. ἐπ. κυνὸς, ἀλλὰ
κύνα, καὶ ἵππιδος ἵππον, ἐ τὸ δὲ ἵππος. τί γὰρ ἀν δὲ ἵππος ἡμίονος γένν-
ται, ἐ πο τὸ πολικὸς ἀναρτήσεται τῷ παντός, ἀν μὴ ζῆτῇ πὺν ἀρχοντα
τίς ἔστι, ἀλλ' ἐν τινός: Vt enim venator non querit quod tali cane
 natum sit, sed canem; & eques equum ipsum, non quod ex equo
 (quid enim si mulus ex equo natus sit?) ita vir politicus totâ viâ
 errauerit, si in rectore non requirat quis sit, sed è quibus. *Claudia-*
nus conuenienter, in Sciliconis laudibus ponit:

Lib. ii.

— lectos ex omnibus oris

Euehis, & meritum, numquam cunabula quaris,

Et qualis, non vnde satius.

Ita ist. i. quod aduersum prærogatiua nobilitatis videatur à nobis asser-
 ta: sed de eximiâ scilicet virtute loquimur. & ubi paritas aut concur-
 sus, Nobiles antehabendi: imò etiam si paullum infrâ.

Pravi mi-
nistri peri-
culosi.

Meliorem esse reip. & prope tutiorem, in quâ Princeps
malus.] *Causa in eodem Lampridio additur: siquidem vnus
malus potest à plurimis bonis corrigi, multi autem mali non pos-
sunt ab vno, quantumvis bono, vllâ ratione superari. Atque hoc
est quod in Traiano desiderabatur, ipso optimo, sed patiente & reti-
nente ministerij mali.*

Fauor etiâ
prouchit.

Interdum
& Mercat-
ura.

Emitur solâ virtute potestas.] *O bonum Principem, qui sic
facit! ô statum felicem, vbi id facit! Sed rara hæc electio, & vel opti-
mi Principes miscent. Theodoricus rex, in Cassiodoro: Dignitas dum
ad incognitum venit, donum est; cum ad expertum, compensatio
meritorum. quorum alter, debitor iudicii, alter obnoxius est fauo-
ri. Hos enim æstimatione subuehimus, alios gratiâ promouemus,
& ad omnes indulgentiæ vias se nostra relaxat humanitas. Ille ve-
rò fatetur, quod res est: & Gratia persæpe in comitia hæc venit, an
non & Pecunia? fortasse, sed ô turpe, imo & exitiosum! vel hac caus-
sâ: quod rara in talibus integritas, & corrumpuntur facile qui corru-
pere. Alexander Seuerus dicebat: Ego verò non patiar mercatores
potestatum. necesse est enim vt qui emit, vendat. Pariter Seneca:
Prouincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ vtrimque li-
citatione, alteri addici, non mirum: quando, quæ emeris vendere,
gentium ius est. Sed & Ludouicus Duodecimus, rex Galliarum, de
talibus solitus dicere, Eos quod auersione emissent, singillatim
postea vendere. O Francia, quod iaces & peris, hanc habes vel inter
primas causas.*

Lib. i. Var.
Epist. xiii

Lamprid.

De Bend.
i. cap. xv

In Mini-
stris Prin-
ceps peccat.

Permittere,
quasi iube-
re est.

In Principem culpa cunctorum redit.] *Macenas ita Au-
gusto, apud Dionem: Nulli amicorum aut officialium tuorum ni-
mia est indulgenda potentia, sed ita iis moderandum, vt ne te in
culpam aut reprehensionem coniciant. Quidquid enim hi rectè
vel sequiùs egerint, id verò tibi adscribetur, talemque te cuncti
censebunt, qualia eos facta exercere permiseris. Ipsa autem ratio,
quæ in poëtâ nostro adiungitur, Iubere peccare, qui non vetat: pror-
sus eadem in Philone concipitur, contra Flaccum. Is enim cum Agrip-
pam regem, Alexandria passus esset illudi, atque ipse ibi Praeses: obii-
cit ei Philo, & addit: ὁ γὰρ ἐπιπλήρτειν ἢ τὸ πανύστατον ἐπέχειν ἀνδρα-
γεῖς, εἰ μὴ κενώλυνε, δηλὸς ἢ ἐπὶ εἰς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός: Qui enim ca-
stigare, aut saltem cohibere, cum possit, nec cohibet; palàm est,
eum permittere & pænè mandare.*

Lib. iii.

Omnes ministros ciuibus & reip. præstet.] *Theodahadi
regis, apud Cassiodorum, dictum præclarum: A domesticis incohare
volumus disciplinam, vt reliquos pudeat errare, quando nostris
cognoscimur excedendi licentiam non præbere.*

Lib. x. Var.
epist. v.

Ille

Ille ad ciuilia, hic ad bellica naturâ aptior.] *Quod Homerus quoque, ut pleraque prudentia aut sapientia, sic reuelauit:*

Iliad. 6.

Αλλ' ὁ μὲν ἄρ' ἐμύθοισιν, ὁ δ' ἐν χεῖρ' πολλὸν ἐνίκηα:

Vnus consiliis, alter præstantior hastâ:

de Polydamante & Hectore ab eo prolatum. Et Polybius illustri exemplo hoc notauit in Arato Sicyonio, qui ad ciuilia omnia mirificè va-

De Arati ingenio notabile.

Lib. IIII.

fer & appositus, trepidabat in bellicis: nec exsequi aut facere, cor aut corpus ei firma. Ipsa Polybij verba compendio dabo: Aratus, inquit, erat in rebus ciuilibus vir vndique perfectus. facundè loqui, prudenter cogitare, industriè cogitata exsequi, hæc omnia poterat: discordias etiã ciuiles leniter ferre, & amicos adiungere & socios facere, inter primos artifices. Tum etiã insidias, fraudes, subseffus in hostes comminisci, eademq̃ue ad exitum deducere, ob tolerantiam & audaciam, efficax maximè aptusq̃ue erat. Hic autem ipse, si quando in aperto acie dimicare vellet, segnis in consiliis, timidus in aggressionibus, nec aspectu quidem aut vultu pugnam tolerans. Ideoq̃ue & Peloponnesum repleuit trophæis, sed in se erectis. Adeò natura hominibus non corpora solùm, sed animos dedit dissimiles variantesq̃ue, ut idem ille vir non solùm erga res diuersas diuersè se habeat, sed & in iis quæ assimiles, aliàs sapientissimus videatur, aliàs tardissimus, itemq̃ue & audacissimus, & timidissimus. Neque hæc inopinata nimis aut paradoxa sunt, sed nota & familiaria iis qui volunt intendere. Nam ecce & in venatibus alij sunt audaces, ferasq̃ue subsistunt, iidem ad arma & contra hostes, degeneres. Sed & in bellicis rebus, alij in singulari certamine, & cùm vir cum viro componitur, acres & validi sunt, iidem communiter in prælio & instructâ acie, ignaui & nullius pretij. Thessalorum equites turmatim & confertim si ingruant, intolerabiles sunt: extra aciem, in tempore aut loco viritim pugnare, timidi, & inutiles. Ætoli autem contrà. Scilicet magnus ille Deus hoc voluit, aliud esse aliis, nec in omni re vnum eminere.

Claud.

— partitim singula quemque

Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis,
Hunc rigor, hunc pietas, illum solertia iuris,
Hunc soboles castiq̃ue thori.

Atque ut alius poëta ait:

Homeric.
Iliad. N.

Αλλω μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμικὰ ἔργα,
Αλλω δ' ὄρχησιν. ἑτέρω κ' ἰθάρι καὶ ἀοιδίῃ:
Illi bellica nempe Deus donauit, at illi
Saltare, atque alij fidibus cantuq̃ue valere.

Diuisa dona.

Principum inclinatio in hos, offensio in illos est.] *non cottidie animaduertat? & est sanè in his promotionibus ius ali-*

Quis quosdam promouet, & suus quod nius.

PAG. 73.

Felicitas

Quis quosdam

promouet,

& suus

quod nius.

quod etiam fortuna. Tacitus de Vespasiano: Multos præfecturis & 11. Hic
 procurationibus, plerosque senatorij ordinis honore percoluit,
 egregios viros & mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro
 virtutibus fuit. Sed & ius hoc est diuinis regibus, ut in Homero legi, Odys. A
 alium virorum odisse, alium amare. Itaque argutè Cassiodorus:
 Non est maius meritum, quàm gratiam inuenisse regnantium.
 Quid, quod ipsa electio visa initio absurdior, saepe postea laudatur? Ve-
 rè enim Tacitus: Multos in prouinciis, contrà quàm spes aut me-
 tus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudi-
 ne rerum, hebescere alios.

I N C A P. X I.
 Præcepta Administris.

AV D A C V L L.] Seneca de Tranquillitate: Quorundam Lib. 1. cap. 111.
 parum idonea est verecundia rebus ciuilibus, quæ firmam
 frontem desiderant: quorundam contumacia non facit ad aulam.
 Medium ergo tenendum, ut & fiducia adsit, & contumacia absit.

P A G. 74.

Instantia
 odiosa.

Aulici mo-
 res.

Sine iactantiâ agite.] In quo peccant saepe aulici, & odia atque
 inuidiam prouocant frustra. Talis ille Heraclides, potens apud Phi-
 lippum Macedonem, & ex vili humiliq; euectus: de quo Polybius, *ὁ δὲ
 μὲν τοὺς ταπεινότερους καταπληκτικώτατος καὶ τοὺς μεγάλους, ὁ δὲ
 τὰς ὑπερέχοντας κολακικώτατος*: aduersus inferiores seuerus maxi-
 mè & superbus, erga superiores inprimis adulator. Atque isti iidem,
 de quibus Seneca, regis potestatis ministri, quos delectat superbix suæ 11. De
 longum spectaculum; minuscq; se iudicant posse, nisi diu multum-
 que singulis, quid possint, ostendant. Nihil confestim, nihil semel
 faciunt. Iniuriæ illorū præcipites, beneficia lenta sunt. O periculum,
 non calamum, & quo temporis etiam nostri egregiè mores effinguntur!
 Sed & à Dione, de Sciano illo, non altero à Tiberio, sed altero panè Ti-
 berio: Is, inquit, homo superbissimus studiosè ab omnibus cole-
 batur, salutabatur, deducebatur. Omnia enim acriter & maximè
 procerum, obseruabat & verba & nutus. Nam qui propriâ poten-
 tiâ nituntur, neque salutationes aut hæc obsequia valdè requirunt;
 & si omissa fuerint, vitio non vertunt, ipsi nempe sibi conscij con-
 temptu sui hoc non factum. Qui verò furore & adsciticio splendore
 vtuntur, ij omnia talia magno opere, & tamquam ad dignitatis
 suæ culmen pertinentia, requirunt, & nisi consequantur, grauiter
 ferunt ut abiecti, & irascuntur quasi iniuriâ affecti. Ideoque istos
 magis pænè, quàm ipsos Imperatores, vulgò obseruant, & circa
 eos satagunt: quoniam apud hos siquid peccatur, virtus censetur
 remittere & ignoscere; apud illos, imbecillitas & virium inopia.
 contrà autem vlscisci, facere ad stabiliendam ostentandamque po-
 tentiam

centiam arbitrantur. *Tales isti, qui potentiam suam non bene ferunt, & ideo nec diu saepe ferunt.*

Ad auctorem & ducem, ut minister, fortunam referas.] *Felices felicitium ministri.*
Valde hoc observandum, praesertim in bellicis, in quibus haud temere alios volunt eminere. Ad Principem igitur refer, cuius auspicius pugnas, per eius fortunam (ita res est) fortunatus. Dirigit enim hac summa Providentia, & ministros quoque attollit aut deprimat eius, in quo alterutrum vult fieri, Germani hoc erga Principes suos servabant olim: & illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriae eius assignare, praecipuum sacramentum erat, ut Tacitus scribit. Simile Gallorum Deuoti.

Hac est conditio regum, ut casus.] Quod ingenium regum Reges glorie auidi.
in uno Philippo Macedone bene expressit Demosthenes: Eum ita gloriae cupidum esse dicunt familiares, ut omnia praecelara facinora sua esse videri velit, & magis indignetur ducibus ac praefectis qui prosperè & laudabiliter aliquid gesserint, quam iis qui infelicitè & ignavè. Ipse hic affectus in filio Alexandro, de quo Curtius: Quippe Alexander hostes vinci voluerat, Antipatrum vicisse ne tacitus quidem indignabatur, suae demptum gloriae existimans quidquid cessisset alienae. Susurrant idem & instillant Antiocho regi interiores aulici, apud Livium: Ipsam eam gloriam belli, quâ, velut dote, Annibal concilietur, nimiam in Praefecto regio esse. Regem conspici, regem vnum ducem, vnum imperatorem videri debere. Denique consensu ita reges: & patrum quoque memoriâ legimus, (ut vetustiora omittam) quicumque res magnas sub regibus gessere, ad extremum aut in offensâ, aut in exiguâ gratiâ fuisse. Testor Alphonsum Albuquerque, qui pleraque Indiae Orientalis Lusitano regi suo subiecit: at idem accusatus maioris spei, & suspectus denique, renocatus in patriam est, & morte opportunâ fortasse ignominie exemptus. Simile in Duarte Pacieco, qui post magna merita, in custodiam & vincla coniectus etiam fuit, & in clarâ innocentia liberatus tandem, sed ut in paupertate senesceret. Consaluum Magnum, & Ferdinandum Cortesium, nec ipsos parem gratiam meritis retulisse, aliquis arbitretur & dicat. Quid causa est? beneficij magnitudo, cui reges dolent & nolunt obstringi. Noster Tacitus: Destruui per hac fortunam suam Caesar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia usque eo lata sunt, dum videntur posse exsolui: ubi multum antequenere, pro gratia odium redditur. Sed & simile hic quod in arboribus, sub quarum umbrâ, ubi tempestas est, confugimus: cum deserenuit, ramos frangimus, & abimus. Addam prudentissimi Cominai sententiam: Memini regem (Ludovicum) mecum sic loqui, ut diceret, fieri aliquando ut operæ nauaræ laudabiliter minus pretium sit, idque
h culpâ

Orat. ad
epist. Phi-
lippi.

Lib. VI.

Lib. XXXV.

Aa. IIII.

culpâ eorum qui nauassent : dum elati quadam confidentiâ, insolenter & proteruè se gererent. Atque addebat, felicem esse, eius sententiâ, cui rex nullo suo magno merito beneficium conferret: atque id præstare, ut obstringatur aliquis Principi, quàm ut illum habeat obstrictum. Se quoque hoc ingenio esse, ut plus amaret, qui ob beneficentiam sibi deberent, quàm alios quibus se debere putaret. *Claudit deinde Cominaus*: Tam est difficile in omni genere vitæ sic se gerere, ne impingas: magnumque est Dei donum, valere sensu communi, & iudicio naturali. *Præclara omnia: sed age tu Cominae, qui hæc scis & præcipis, satisne cauisti? naturalis tua prudentia sepsit aut munivit? accepisti plagam, & in tuâ arenâ circumuentus es ab aulicis, qui, mortuo rege Ludonico, effecere calumniis ut in carcerem condereris, per triennium ferè seruareris, denique capitis causam ipse diceres, ne patrocinari quidem quoquam auso. En ludibria vitæ, & iactationes, hominum! quibus nihil usquam, per ullam sapientiam, est certi: non certè in lubrico illo culmine & fastigio Aula.* *Licet dicere*: Summum ad gradum eum claritatis veneris,

Laberius.

Consistes ægre, & quàm descendas, decides.

Cecidi ego, cadet qui sequitur.

Exteri sub-
iecti Inui-
diæ.

Atque his liuoribus aut periculis exteri maximè sunt expositi (ut ille ipse Cominaus:) quod monuit Polybius: Xantippus, restitutus Car- *Lib. 1.*
thaginiensium rebus, paullò post in patriam rediit, optimè sibi consulens. Nam res egregiè gestæ & præclara facinora inuidiam & calumnias pignere solent, quas ciues quidem aut indigenæ, amicorum & affinium copiâ atque operâ, possunt repellere, at exteri facile & statim ab utroque isto vincuntur, & periclitantur. Est in mente magnus Princeps, qui voces & suspensiones, in diuturnitate Præfectura & fortuna secundantis, non effugit: maior futurus, si in vigore famæ, & tempestiuè discessisset. Plutarchus igitur sapienter mo-
nuit: Εἰς αἱ τῶν καὶ πολιτικῆς περιόδου μετὰ λουσι. τῶν γὰρ ἀθλητικῶν *In Lucullo*
ἀγώνων τὰς πολιτικὰς ἐδὲν ἦτον ἀκμῆς καὶ ὡς αἱ ἀπολιπεύσας ἐλέγχονται:
Esse & politici cursus finem quemdam ac terminum. nec minùs ciuilia certamina, quàm athletica, vigore & tempore destituta, vituperari ac coargui.

In tempore
absceden-
dum.

In Lucullo

Gloriam impositæ summæ manus illis relinqueret.] *Hoc sciuit iam olim & fecit Ioab, magister militia Davidica, de quo libri sacri: Misitque Ioab nuncios ad Dauid, dicens: Dimicauimus aduersum Rabbath, & capienda est Vrbs-aquarum. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam: ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria. Ergo, uno verbo, gloria omnis Principi adscribenda, & vindicanda.* *Quàm fecit hoc vanè, aut stultè potius, ipse Princeps Constantius? de quo*

11. Reg. cap. XII.

Constantij
vanitas.

quo

Lib. xxi. quo Ammianus: eum, edictis propositis, se solum (cùm gestis non adfuisset) & dimicasse & vicisse, & supplices reges gentium erexisse, aliquoties scripsisse: & talia, quæ sine risu aut miseratione fatuæ superbiæ nemo legat.

Iniurias ferendo, & gratias agendo.] Tacitus & hoc indicat: *Patientiâ opus Aulico.*
Egit grates, qui finis omnium cum dominante sermonum. Cur autem non ita faciant, qui in aulâ beatitatem querunt? Aristippus præibit, versutus philosophus, qui consputus à Dionysio, cùm nihil moueretur, & quidam mirarentur: Nempe piscatores, inquit, ut gobium capiant, aquis patiuntur se adspergi; & ego ut balænam, non patiar sputo madidari? Addo Senecam: Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non tantùm patienter sunt ferendæ. facient iterum, si se fecisse crediderint.

xi. De Irâ.
ca. xxxiii.

Qui secretis criminationibus infament.] Contra quos quid *Pag. 75.*
remedy? Expostulat cum Deo Choniates in hac re: O inspector om- *Arcane calumnie.*
nium oculus, quem nemo fallit, cur conniues sæpe in his hominum, & grauioribus etiam, culpis? nec statim immittis ignes & tonitru & fulmina, sed vindictam supersedens differs? Imperuestigabile tuum iudicium, & humanis ratiociniis inaccessum: nisi quod sapiens profectò es, & norma certa utilitatis, etsi nos tenui mente præditos id latet. At enim venator aliquis serpentem, aut leonem densâ iubâ, qui in montibus videt vel audit, statim declinat & effugit: sed & maleficus aut latro exorabilis est, & precibus aut lacrimis mollescit: virum verò qui proximo & amico malum in corde machinatur, aliudquæ sentientem aliud loquentem, multæ sapientiæ est euadere, & à diuino auxilio pender. Præmiserat verò idem de Theodoro Syppiotâ, per Camateri Logothetæ calumnias euerso: ac miscet deinde præcepta: Esse eos æmulos, quantum potest, obseruandos, qui ingenio moribusque parùm liberalibus & occultis sunt præditi, & linguam habent à corde dissentientem. Ante omnia verò, custodiam ori ponendam, nec sinere linguam temerè euagari dentium septum & labiorum propugnaculum, quibus à naturâ, velut duplici vallo, est circumdata. Benè, & silentium aut circumspectus sermo optima hic arma.

Quo incautior decipiari, palàm laudatum.] Id verò argu- *Laudando euertere.*
tè malignum & mirum genus ladendi est, laudare. Excitatur enim oculicè Princeps in liuorem aut metum, præsertim si animo pusillus est. Polybius exemplo & sententiâ id docet, de Apelle quodam subdolo calumniatore. qui cum Aratum apud Philippum Macedonum regem traduxisset, ac falsi compertus esset; non ideo desistit, sed transtulit deinde calumniam in Taurionem quemdam, qui Peloponnesi rebus
h 2 præerat.

Lib. iv.

præerat. Hunc non accusauit, sed laudauit, asserens dignissimum esse, qui cum rege ipso in castris atque acie ageret. *Addit deinde:* Καὶ οὐδὲν δὴ πρὸς εὐρίπαι τερόπος διαβολῆς τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαίνοντας λυμγίνεσθαι τὰς πέλας: Nouus enim calumniae modus reperi-
tus iste, non culpantes, sed laudantes, ladere atque euertere alios.

*Incerta
Aula.*

Nihil rerum mortalium tam instabile & fluxum.] *Quæ secula id non docent? vetera, media, nostra. Inter veteres, Ioab ille vir acer, callidus, militia Davidis & consiliorum arcanorum arbiter, cum à viuo rege non eueritur, iussus est cedi à successore. Quid Apelles inter Græcos: ille à Philippo rege proximus, eo iam gradu & opibus, ut ab ipso timeretur, momento hora deijcitur, desertus ab ijs qui antea stipabant & colebant. Polybius ita narrat: Aratus flagitia & superbiam eius regi aperit, ad vindictam stimulat, & rex id secum statuit, sed ita altâ dissimulatione, ut mentem hanc eius nemo sciret. Vocatur Apelles. ille fidenter veniens, & quasi omnia ex sententiâ patraturus, simulac̃ conspectus esset, ex Chalcide Corinthum venit. Cum appropinquasset, certatim satellitij militumq; Præfecti, cum ipsis militibus obuiam procedunt, agmine & pompâ in regiam deducunt. Cum autem ingredi statim, ut consuêrat, vellet, ianitor quidam præstolari eum iussit, occupatum in præsentem regem dicens. Apelles nouitatem rei demirans, hæsitabundus aliquandiu constitit: mox mæstus, inopsq; consilij, inde discessit. Comites illi omnes subito dilapsi, ut denique solus cum seruulis suis domum peruenerit. Paulo post captus cum filio, uinctus, & interfectus est. Sed post priora illa, Polybius appositè addit: Parua omnino interualla temporis, omnes homines attollunt rursusq; deiiciunt, maximè verò eos qui in Aulis versantur. Reuera enim isti adsimiles sunt Abacorum calculis, qui, ut secundum voluntatem calculatoris, modò obolum æreum, modò talentum valent; ita Aulici, ad nutum Principis, modò beati, modò miseri fiunt. Atque hoc in Apelle exemplum: quàm geminum Romæ, in Seiano? qui diu Tiberij Augusti potens, & ad instar eius statuis, honoribus, cultus; tandè vnâ epistolâ subuersus est, & caput illud toto orbe secundû, ut cum poëtâ dicam, laqueo præbuit, & cadauer suum opprobriis, lacerationi, vnco. Quo die illum Senatus deduxerat, Sen. de Tranq. lib. 1. populus in frustra diuisit: in quem quidquid congeri poterat, dii hominesq; contulerant, ex eo nihil superfuit quod carnifex traheret. Et similis potentia atque exitus Plantiani, sub Antonino, quæ in Dione Cassio lege. Iam in æuo posteriore, apud Hispanos quàm nobile documentum fluxæ potentia Aluarus Luna est? Amabat & euehebat eum Ioannes rex Castella, super omnes homines & amicos. Opibus, titulis, præfecturis, cottidie augebatur, atque ita regem suum fecerat,*

*Aulici cal-
culi simi-
les.*

rat, ut vel bellum eius causâ gereret cum vicinis regibus, & cognatis. Nullares in maiore famâ & inuidiâ, quàm iste amor: atque is satis diuturnus. Sed quis exitus? Sicut diuisiones aquarum, sic cor regis, ait Hebreus sapiens. Occultè abduxit se ab Aluaro, odit quantum amauerat, deniq; paucis conscis in oppido Burgenfi, sagaciter hominem in vincla coniecit, damnari per sententiam iubet, caput abscindi, & in foro per triduum ostendi. O ceca mortalitas! tu ille superbus paullo ante & insolens, ubi es? quid es, desisti esse, & tot annorum cumulata felicitas subito turbine quassata & euersa est. Verè tu prædixeras Aluare, non sine mali præagio: admirantibus alijs fortunam tuam & apud te prædicantibus, Improvidi, ne ædificium ante finem operis laudaueritis. Sed mihi finis nō sit, si exempla cumulem, obuia, ut verè dixi, in omni æuo. Claudianus Sidonij verbis appositis: Periculosa regum familiaritatem esse. quorum consuetudinem spectatissimus quisque flammæ naturæ benè comparat, quæ sicut paullulum à se remota illuminant, ita satis admota sibi comburūt. Nota Aulice, accede, insinua, ama, amare, sed non nimis.

Aluari
ominosum
dictum.
Sidonij
egregium.

Speciem magis in amicitia Principis, quàm viū retinent.] Imagine ad hanc rem vsus pater Themistoclis: quem cum à rep. gerendâ vellet abducere, ostendit ei in litore triremes veteres, abiectas iam & contemptas: tales administratores rep. esse, cum non ultra ex iis fructus. In Plutarcho.

Vetus Au-
licus, vetus
manus.

Aratæa aliqua vox erumpat.] Nam & Aratus inter exempla infide regie amicitie. qui Philippo Macedoni diu carus utilisque amicus veneno tandem ab eo tolli iussus est lento, & sensim occidente. Non latuit Aratum, sed cum aperire, mederi non esset, tulit tacitus: nisi quod amicorum cuidam Cephaloni, in cubiculo, cum eo incoram sanguinem spuisset: illo admirante, subiunxit, Τὸν τὰ πλεονεκτην τὸν ποικίλον Φίλον: hæc sunt præmia regie amicitie. Talis Philippus, & alij: non sic nostri AVSTRIACI (quod verè & in loco dicimus:) patientes ministrorum suorum, & ad extremum mites.

Aratus ve-
reno perit.

Ista eueniunt, numquam mihi.] Quid ergo? aulam & otium hoc genus damnamus aut despiciamus? absit: sed Sicyonia ista aut cothurnos pedibus meis conuenire, hoc nego. Valerius olim, quasi Apollinis voce, dixit: Magis se probare securitate ridens tugurium, quàm tristem curis & sollicitudinibus aulam. Nam hæc duo, etiam in optimâ eâ esse, nemo expertus abnegabit. Nos verò secessum & otium querimus: quid tum? otium, sed non ignauiam. Habet ubi se, etiam in priuato lare, explicet magnus animus: nec ut leonum animaliumque impetus caueis coëreatur, sic hominum, quorum maximæ in seductu actiones sunt. Vbicumque otium meum abscon-

Otium no-
bis ante
Aulam.

Lib. VII.
cap. I.

dero, prodesse volam singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus reip. prodest, qui candidatos extrahit, & tueretur reos, & de pace belloque censet: sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tantâ bonorum præceptorum inopiâ, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, etsi nihil aliud, certè moratur, in priuato publicum negotium agit. *Hæc sapiens Seneca: cuius verba expressi, animum velim, ac conor.*

IUSTI LIPSI

AD IV. LIB.

POLITICORVM

NOTÆ.

IN CAPVT I.

De Prudentiâ, quam Propriam dixi.

PAG. 77.

CONFVSE viam aliquam signabo.] *Proprie & distinctè vix potest. Aristotelem audio: ii. Polit. cap. vi.*

ὥστε περὶ τὰς ἄλλας τέχας, καὶ περὶ τὴν πολιτικὴν τὰς αὐτὰς ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι. καὶ θόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι, αἱ δὲ πράξεις περὶ τὸν κατ' ἐκαστὸν εἶσι: Sicut in aliis artibus, ita in Politicâ ordinatione, fieri non potest vt omnia

singillatim & accuratè scribantur. Vniuersè enim scribi necessum est, at actiones sunt rerum singularum. *Enimvero eorum est, qui mente & usu valent, ex his communibus formare sententiam & decretum in rebus singulis, & ad hæce velut normas adaptare.*

Vniuersalis
præcepti
fructus.

IN CAP. II.

De Prudentiâ Togatâ.

PRUDENTIA duplex est, Togata & Militaris.] *Benè enim hoc Sallustius: Firmanda est respublica, non armis modò neque aduersus hostes; sed quod multo maius multoque asperius est, bonis pacis artibus. Artes pacis ad Togam faciunt, atque hoc opus maius asperiusque merito dicit. Idem Liuius: Excellentibus ingeniis citius defuerit ars quâ ciuem regant, quàm quâ hostem superent.*

Togata
prudentia
ardua.

Orat. de
Repub.
ord.

Mate-

PAG. 78.

Duplex to-
gata pru-
dentia.

Materies duplex, Res diuinæ, Res humanæ.] *Hoc quoque*
Strabo ita dicit, vbi de Mose differit; Hoc à naturâ hominibus est Lib. xvi.
 insitum, & commune Græcis ac Barbaris, vt in politicâ vitâ, com-
 muni præcepto & legibus viuant. Præceptum hoc autem duplex
 est, aut de Diis aut de Hominibus: & plura addit, de vi religionis
 in animos nostros, & quàm antiquis ea fuerit cura. At nos quoniam
 olim (ante annos penè sex) in reliqua capitis huius & sequentium su-
 per Religione scripsimus, prouocati ab importuno homine, & quem nec
 amici ament: iure visum ea hic inserere, & esse Notarum loco. Tu lege
 qui voles, en habes.

